

ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΚΑΙΝΩΡΤΕΑ

Ἐσωτερικοῦ δρ. 10. Ἐξωτερικοῦ φρ. χρυσ. 10.
Πᾶς συνδρομητὴς θεωρεῖται καὶ μέλος ἀφ'αυτῶν.

ΤΙΜΗ ΣΗΜΑΤΩΝ Α' ΚΑΙ Β' ΕΤΟΥΣ ΠΡΟΚΑΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ

Διὰ τοὺς συνδρομητὰς

Λῶμα α'. ἔτους δρ. ἢ φρ. 5. Σῶμα β'. ἔτους δρ. ἢ φρ. 7
Διὰ τοὺς μὴ συνδρομητὰς ἀπὸ δρ. 10.

Συνδρομηταὶ ἐγγράφονται εἰς τὸ κατάστημα τοῦ
Συλλόγου ἐν συνοικίᾳ Πλάκας παρὰ τῇ Δημοτικῇ Σχολῇ,
ὁδὸς Φλέσσα, ἀριθ. 5, καὶ εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα
«Ἀντίστη Κωνσταντινίδου».

ΠΑΣΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΛΛΟΓΟΝ ΕΠΙΓΡΑΦΕΤΑΙ

Σύλλογον «Ἀναπλάσεως» Ἀθηνῶν.
Collège «Anaplasis» Athènes.

Πᾶσα δωρεὰ πρὸς τὸν Σύλλογον ἢ πρὸς τὸ ταμεῖον
τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου» ἢ πᾶσα συνδρομὴ πρὸς τὸ
περιοδικὸν πέμπεται πρὸς τὸν πρῶτον τῆς «Ἀνα-
πλάσεως» Μητροπολίτην Ἀθηνῶν κ. Γερμανὸν ἢ πρὸς
τὸν ὑποταγμένον τοῦ Συλλόγου κ. Γ. Σ. Κωνσταντίνου συμ-
βολαιογράφον.

Τὰ πεμπόμενα χειρόγραφα δημοσιεύονται καὶ μὴ
δὲν ἐπιστρέφονται.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1890.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ μαρτυρία τῆς ἀνθρωπότητος καὶ
ἡ ἀρετὴ, ἀπὸ Φιλίππου Παπαδοπούλου. — Περὶ τῆς
παιδείας ἡμῶν ἡλικίας ἐξεστομίσαιμεν. Τὴν
ἐσθλὴν καὶ ἀρετὴν ἀκούοντες, ὥστε ὡς μικροὶ
παῖδες ἐκαστὴμεθα ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς ἀγα-
πητῆς μητρὸς ἢ τοῦ ἀγαπητοῦ πατρὸς, ἀμύ-
σως κατενοοῦμεν καὶ συνησθαιόμεθα τὴν
σημασίαν αὐτῆς καὶ, αὐθορμήτως τὰς χεῖρας
συμπλέκοντες, ἐστρέφομεν τὸ ἄσθον ἡμῶν
βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανόν, ὥπως ἐκ καρδίας
ἀγνῆς καὶ μίμῳ κλυδωνισθείης ὑπὸ τῶν σο-
φισμάτων καὶ κακιῶν τοῦ αἵματος τούτου
ψελλίσωμεν προσευχὴν εἰς τὸν οὐράνιον πα-
τέρα ἡμῶν, τὸν δοῦναι καὶ χορηγῶν πάσης
ἡμῶν εὐτυχίας. Ἡλικιονόμενον δὲ ἡμῶν καὶ
αὐξανόμενον συνηλικιούτο οὕτως εἶπεν καὶ
συνηξάνετο καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ μᾶλλον
καὶ μᾶλλον σαφεστερὰ ἡμῖν καὶ ἐναργεστερὰ
γινόμενη. Ἐν τῷ περιπετιώδει τοῦ βίου ἀγῶνι
ἔστιν ὅτε ἐκλονίσθημεν, ὁ ἐν ἡμῖν λάμπων
ἥλιος τῆς εἰς τὸν Θεὸν πίστεως, ἐλπίδος καὶ

Ἡ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ Ἡ ΑΡΕΤΗ

Θεὸς! αὐτὴ εἶναι ἡ βροσθήματος λέξις,
ἣν ἡμεῖς πάντες ἤδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς
παιδείας ἡμῶν ἡλικίας ἐξεστομίσαιμεν. Τὴν
ἐσθλὴν καὶ ἀρετὴν ἀκούοντες, ὥστε ὡς μικροὶ
παῖδες ἐκαστὴμεθα ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς ἀγα-
πητῆς μητρὸς ἢ τοῦ ἀγαπητοῦ πατρὸς, ἀμύ-
σως κατενοοῦμεν καὶ συνησθαιόμεθα τὴν
σημασίαν αὐτῆς καὶ, αὐθορμήτως τὰς χεῖρας
συμπλέκοντες, ἐστρέφομεν τὸ ἄσθον ἡμῶν
βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανόν, ὥπως ἐκ καρδίας
ἀγνῆς καὶ μίμῳ κλυδωνισθείης ὑπὸ τῶν σο-
φισμάτων καὶ κακιῶν τοῦ αἵματος τούτου
ψελλίσωμεν προσευχὴν εἰς τὸν οὐράνιον πα-
τέρα ἡμῶν, τὸν δοῦναι καὶ χορηγῶν πάσης
ἡμῶν εὐτυχίας. Ἡλικιονόμενον δὲ ἡμῶν καὶ
αὐξανόμενον συνηλικιούτο οὕτως εἶπεν καὶ
συνηξάνετο καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ μᾶλλον
καὶ μᾶλλον σαφεστερὰ ἡμῖν καὶ ἐναργεστερὰ
γινόμενη. Ἐν τῷ περιπετιώδει τοῦ βίου ἀγῶνι
ἔστιν ὅτε ἐκλονίσθημεν, ὁ ἐν ἡμῖν λάμπων
ἥλιος τῆς εἰς τὸν Θεὸν πίστεως, ἐλπίδος καὶ

ἀγάπης ἔστιν ὅτε ὀχράσεν, ἄλλ' οὐδέποτε
ἐσβέσθη καὶ τὸν κλονισμόν διεδέχετο πάν-
τοτε ἡ μικροία ἐν τῷ Θεῷ καὶ γλυκερὰ ἤρε-
μια καὶ ἀνύπανσις. Τὸ γεγονός τοῦτο, οὐ
πάντες οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν ἐσωτερικὴν πενί-
αν, ἀποδεικνύει, ὅτι τῷ ἀνθρώπινῳ πνεύματι
εἶναι ἔμφυτος ἡ ἰδέα ὑψίστου Ὁντος, ἐξεγερ-
ομένη, εὐθὺς ἡμᾶς ἐξεγερθῇ ἡ αὐτοσυνείδη-
σις, καὶ ἐφελθῇ ἀναπτυσσομένη καὶ κρατυνο-
μένη καὶ δεῖ βαθύτερον ἐν τῇ καρδίᾳ ῥιζου-
μένη οὕτως, ὥστε δὲν δυναμένη ποτε ἡμεῖς
οἱ ἄνθρωποι νὰ στεφθῶμεν περὶ τοῦ κόσμου,
περὶ ἡμῶν αὐτῶν, χωρὶς συγχρόνως ἢ ἀνα-
καλέσασθαι ἐκόντες ἕκοντες εἰς τὸν νοῦν
ἡμῶν καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ. Αἱ ἰδέαι ἡμῶν,
ὀρεσσηδύναι τὴν σφαιρὰν πνεύτος ὁμοῦ καὶ
πεπερασμένου, οἰκῶθεν σπεύδουσι πρὸς τι
ὑπέροταν, ἀόρατον καὶ ἄπειρον καὶ δὲν ἡρε-
μοῦσιν, ἔχουσιν οὐδ' ἡρεμίσωσιν ἐν τῇ ἰδέᾳ τῶν
ιδεῶν, τῇ παντεχνύμῳ καὶ δημιουργικῇ τοῦ
Σύμπαντος Αἰτίας καὶ Ἀρχῇ. Ἡρώτησα τὴν
γῆν, λέγει ἀρχαῖος χριστιανὸς φιλόσοφος, καὶ
ἀπεκρίνατο, δὲν εἶμαι Θεός, οὕτω δὲ ἀπεκρί-
ναντο καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ ἡρώτησα τὴν
θάλασσαν καὶ τὰς ἀβύσσους αὐτῆς καὶ πᾶν τὸ
κινούμενον καὶ ζῶν ἐν αὐταῖς καὶ ἀπεκρίναντο,
δὲν εἶμεθα ὁ Θεός σου, ζήτησον αὐτὴν ὑψη-
λότερα ἡρώτησα τοὺς πνέοντες ἀνέμους καὶ
ἀπαξιάσασα ἡ ἀνέμοφαιρα μετὰ τῶν κατοίκων
αὐτῆς ἀπεκρίναντο, δὲν εἶμαι Θεός ἡρώτησα
τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς
ἀστέρους καὶ ἀπεκρίναντο, δὲν εἶμεθα ὁ Θεός,
ὦν ζητεῖς καὶ τότε εἶπον πρὸς πάντα τὰ περὶ
ἐμὲ, μοι λέγετε, ὅτι δὲν εἶθε ὁ Θεός μου
καλήσαστέ μοι λοιπὸν περὶ τοῦ ὅτι μόνον καὶ

ἰδοὺ ἀνταφώνησε καὶ ἀντελάλησε τὸ Σύνικον ἐν μιᾷ φωνῇ καὶ λαλήσας παναγαμῶν, Ἀντὶς ἐποίησεν ἡμᾶς. Τὸ ἐνθροπικὸν πνεῦμα, ὁρμηφύτως ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς δημιουργίας εἰς τοὺς οὐρανούς τῶν οὐρανῶν πρὸς τὴν ἀέζωον αὐτοῦ πηγὴν ἀναρχόμενον, βλέπει τὸ σῶμα ἐπὶ τὰ γόνατα καὶ ἱερὰς ἐξίσταται καὶ ἀλαλήτους ἐκστάσεις καὶ εἰς αἶνον διαχέεται καὶ ὕμνον τῆς δημιουργοῦ θεότητος «εἰ ἀηδῶν ἡμῶν, λέγει καὶ ὁ στωικός Ἐπίκτητος, ἐποιοῦν ἂν τὰ τῆς ἀηδονος» εἰ κύκνος, τὰ τοῦ κύκνου· νῦν δὲ λογικός εἰμι, ὕμνῳ με δεῖ τὸν Θεόν· τοῦτό μου τὸ ἔργον ἐστὶ ποιῶ αὐτό». Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ὁ Θεοδιδάκτος ἀνθρώπου, ὁ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὰ σπέρματα τῆς θεογονίας καὶ θεοσεβείας βαθύτατα καταβεβλημένα, ὁ κατὰ νόμον ἐμφυτον τὸ ἄπειρον συναισθανόμενος καὶ ποθῶν καὶ ὕμνων καὶ ἐπιζητῶν, τὸ ἔργον τοῦτο ὁ ἐνθροπικὸς μέχρι τῆς ἀρχαίας προῆς διατελεῖ ἐτελῶν. Ὅτε μάλιστα ἐγγίξει ἡ τελευταία τοῦ ἀνθρώπου ὥρα, καθ' ἣν ἡ ζωὴ σβέννυται καὶ ὁ ὁρατὸς κόσμος πρὸ τῶν θνησκόντων ὁφθαλμῶν ὥς πρῶτον ὕπνῳ διαλύεται καὶ ἐξαφανίζεται, μία τότε ὑπάρχει ἔννοια, μετὰ διηλεκτὸς νέας δυνάμεως καὶ ἐναργείας ἐν τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ βάθους τῆς συνειδήσεως ἀναδυομένη, ἐπὶ τῶν περὶ τὴν τῆς ὁποίας ἡ ψυχὴ μετέωρος αἰρεται ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ κατακρημνισμένου αὐτῆς ἐπιγείου σκηνώματος. Ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐπὶ τῆς ἐπιθανατίου κλήσης, τῆς καθέδρας ταύτης τῶν σοβαροτάτων καὶ καταπληκτικωτάτων μαθημάτων, ἐνθυμοῦνται καὶ περιδεῖς καὶ περιφρονητικὰ προσβλέπουσι καὶ αὐτοὶ οὗτοι, οἵτινες ζῶντες ἐσθμύνοντο ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ἀθείας. Τὴν παρατήρησιν ταύτην ποιεῖται ὁ θεὸς Πλάτων ἐν οἷς λέγει ἐν τῇ Πολιτείᾳ, «ἐπειδὴ τις ἐγγὺς ἢ τοῦ οἰεσθαι τελευτήσῃ, εἰσέρχεται αὐτῷ δέος καὶ φρονεῖς περὶ ὧν ἐμπροσθεν οὐκ εἰσῆλ», δέος καὶ φρονεῖς περὶ Θεοῦ δικαίου καὶ ἀδεκάστου κριτοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Κατὰ τὴν προσέγγισιν τοῦ θανάτου, ἐπαναλαμβάνει καὶ Πλάτων ὁ νεώτερος, ἀναμνηστικῶς ὁ θυήσκων, ὅτι εἶναι ἐνθροπικὸς καὶ ὅτι ὑπάρχει Θεός. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐν ἡμῶν ἀνεξέλεγκτος ἔννοια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπιγείου ὑπάρξεως ἡμῶν. Τὰ πάντα δεῖ, οὐδὲν μένει, γενεὰ ἀνθρώπων πορεύεται καὶ γενεὰ ἀνθρώπων ἐρχεται· μὴν ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀκαταπαύστῳ τῶν ὕπνων ὥρῃ καὶ φθορᾷ ἱσταται ἀναλλοίωτος, ἄφθορος, ὡς παμπαῖς καὶ ἀνεσπερος ἀστήρ σελανίζει καὶ μαρμαίρει ἐν τῷ τοῦ ἀδύτου τῆς συνειδήσεως ἡμῶν καὶ ἐς αἶν ἐν τοῖς στήθεσι παντός ἀνθρώπου ἡγεῖ βαρεῖν ἢ φωνή, «ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου».

Ἐπειδὴ κατὰ ταῦτα ἡ τοῦ Θεοῦ ἔννοια εἶναι ἀνάγκη ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἡ ζωὴ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, διὰ τοῦτο καὶ πάντες οἱ λαοὶ κατὰ πάντας τοὺς χρόνους καὶ τόπους ἔχουσι τὴν εἰς Θεὸν πίστιν. Πανταχοῦ, ὅπου ἐνθροπικὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτοὶ εἴτε οἱ ἐν τῇ ἀγριωτάτῃ κατωτάτῃ ἐξορισκόμενοι, ἀνυφοῦσι τοὺς ὁφθαλμοὺς πρὸς τὰ ἔνω. Πανταχοῦ, ὅπου τοὺς ἀνθρώπους νοεῖ, καὶ αὐτὸς εἶτι ὁ ἐν τῷ κατωτάτῳ τῆς ἀναπτύξεως βαθμῇ ὑπάρχων, ἔχει νοήματα τοῦ Θεοῦ. Πανταχοῦ, ὅπου ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ πάλαιται, καὶ αὐτὴ εἶτι ἡ ἔξοστος μένισα, κατακαρβύνεται ὑπὸ ἱερῆς τιμῆς φρικῆς, τὸ αἰόλιον συναισθανόμενῃ Ὁμ. Πανταχοῦ, ὅπου ἀνθρωπίνῃ γλῶσσᾳ λαλεῖται, καὶ ὅτε τὰ μάλιστα περιχρᾶται καὶ ἀκαλλιέργητος, ἔχει λέξιν πρὸς δήλωσιν τοῦ Θεοῦ. Ἡδὴ ἡ τοῦ Ὁμήρου μαῦσα ῥέει, «πάντες δὲ Θεῶν χατέουσιν ἄνθρωποι». Μετὰ τὸν Ὁμηρὸν ὁ Ξενοφῶν κηρύττει, «παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις πρῶτον νομίζεται Θεῶν σέβειν». Μετὰ τὸν Ξενοφῶντα ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει, «πάντες ἄνθρωποι περὶ Θεοῦ ὁπλήνῃ ἔχουσι». Μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην ὁ Πλούταρχος τρανότερον προστίθῃσιν, «ἐβροῖς δ' ἂν ἐπὶ καὶ πόλεις ἀτειχίστους, ἀρχαίμους, ἀβασιλεύτους, ἀόκλους, ἀρχαίμους, νομισματος μὴ δομένους, ἀπείρους πεδίων καὶ γυναικῶν ἀνέρον δὲ πόλεις καὶ ἀδύτου... οὐδεὶς ἔστιν οὐδ' ἔστιν γεροντὸς θεότης· ἀλλὰ πόλεις ἂν μοι δοκεῖ μᾶλλον εὐάφρονος χωρὶς, ἢ πολιτείας, τῆς περὶ Θεοῦ διέξεως ἀναιρεθείσης παντοίας, σὺστασιν λαβεῖν ἢ λαβοῦσα τηροῦναι». Μετὰ τοὺς μνημονεύοντας τοῦτους ἄνδρας νέου χρόνου ἀνέτειλαν καὶ ἡ ἀνθρωπότης εἶδε τὴν κατοικίαν αὐτῆς μεγαλυνομένην· νέαι χώραι, νέαι ἄγρωστοι, ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐξερευνήθησαν. Ἀλλ' οὐδεὶς οὐδέποτε οὐδ' αὖτις ἐκείνη λαὸς μὴ ἔχων ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ. Μάτηρ κατὰ τὴν παρελθόντα αἰὶνα ἡ οὕτω καλυμμένη ἀθεὶα ἀνέλαβε σάκκον ὁδοπορικὴν καὶ βακτηρίαν καὶ ἐξῆλθεν εἰς περιηγήσεις ἀπὸ τὰς νέας χώρας, ὅπως εἴρη τέλος πάντων λαὸν ἀγνοοῦντα καὶ μὴ προσκυνῶντα ὑπερτατόν τι. Ὁμ. Ἀλλ' ἐκένυχε· πάντες οἱ λαοὶ τῆς γῆς ἐκείνησαν ἔχοντες Θεόν καὶ λατρεύοντες αὐτόν, οἱ μὲν ὑπὸ τιτύην, οἱ δὲ ὑπ' ἐκείνην τὴν μορφήν. Ἡ μορφή τῆς θεοσεβείας παρὰ τοῖς διαφόροις κατοικοῖς τῆς γῆς ὅπου ἀνθρώποις ἡμῶν ἐπ' ἄπειρον διέφορος καὶ ἐνταχοῦ σπάνια μόνον ἔχον αὐτῆς διατηρήθησαν μέχρι τοῦ νῦν ἡ μόνον ἐν φρικτῇ διαφθορᾷ ὑφίσταται. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιχρότῃ ἡμῶν καὶ τῇ διαφθορᾷ ταύτῃ εὐδαίμοντες εἶναι οἱ ἀρχαῖοι αὐτῆς χαρκτηῖρες. Ἡ εἰς τὸν Θεὸν λοιπὸν πίστις εἶ-

ναι ἀναντιρρήτου καὶ καθολικὸν γεγονός ἐν ἀπάντῃ τῇ ἀνθρωπότητι καὶ ἐπομένως στηρίζεται ἐπὶ ἐμφύτῳ ἀληθείᾳ, διότι, ὡς παρατηρεῖται ὁ Κικέρων, εἰς τὸν, περὶ οὗ πάντες ἀνεξαιρέτως συμφωνοῦσι κατὰ πάντας τοὺς χρόνους καὶ τόπους, εἶναι ἀδύνατον νὰ ᾖ ψευδές. Ἡ πλάνη εἶναι ἐσθνεία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐλλείψμα αὐτοῦ, ἔρα δὲν προέρχεται ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο τυχαίως μόνον ἐνταῦθα ἢ ἐκεῖ καὶ ἐν τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ φανερώνεται. Κατὰ τὸν μέγιστον τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφον, τὸν Ἀριστοτέλην, τὸ ἀνθρώπου τῇ φύσει εἶναι κοινὸν πᾶσι πᾶν, ὅπερ οἱ ἄνθρωποι πᾶσι πᾶσι, ὡς ἐξ ἐσθνείας κινούμενοι, ἀληθῆς θεωροῦσι, τοῦτο εἶναι ἀλήθεια ἐμφυτος. Καὶ κατὰ τὸν νεώτερον Πλάτωνα οὐδεὶς ποτε πᾶσι πᾶσι ἐξηπάτησαν. Εἰς ἄνθρωπος ἢ πολλοὶ ἄνθρωποι δύναται νὰ πλανῶνται· ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης ὅτι οὐδέποτε πλανᾶται ἐν τοῖς θεμελιώδεσι τοῦ θρησκευτικοῦ, ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου ζητήμασιν. Ἡ γλῶσσα τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀντηχοῦσα, εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς φύσεως καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας. Τὴν τοσοῦτον κοινὴν ταύτην, τὴν τοσοῦτον βαθέως ἐκρηγμένην καὶ ἀνακαίρετον περὶ Θεοῦ πεποίθησιν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτὸς οὗτος ὁ Θεός, ὁ δημιουργήσας αὐτήν, ἐκφύτευσεν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῆς. Αὐτὸς οὗτος ὁ Θεός ἐποίησε καὶ ὡργάνωσεν ἀπαξίασιν τὴν ἀνθρωπότητα οὕτως, ὥστε καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιά καὶ ἡ θέλησις ἡμῶν διηλεκτῶς καὶ ἀκατασχέτως νὰ τένωνσι καὶ φέρονται πρὸς τὸ κέντρον τοῦ βάρους ἡμῶν, ὅπερ εἶναι ὁ Θεός.

Ἡ ἀθεὶα ἔρα, ὡς ἐμολογεῖ καὶ εἰς τῶν χρηματισάντων ποτὲ κορυφαῖον αὐτῆς ἀντιπροσώπων, ὁ Calanis, εἶναι εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰς μᾶλλον ἀμείδους, ἀναντιρρήτους καὶ καθημερινὰς ἐντυπώσεις, πρὸς τὴν καθολικὴν φωνὴν καὶ μαρτυρίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ ἀνθρωπότης σὺμπασα συναισθάνεται καὶ μαρτυρεῖ, ὅτι ὑπάρχει Θεός, καὶ δὲν συναισθάνεται καὶ δὲν μαρτυρεῖ, ὅτι οὐκ ἔστι Θεός· εἶναι δὲ μέγα ζήτημα, ἂν ἀληθῶς ἐδρίσκονται ἄνθρωποι ἀρνούμενοι τὸν Θεόν καὶ ἂν δὲ ἐδρίσκονται, τοῦτο ἀποδεικνύει, ὅτι ἐδρίσκονται τέρετα. Οἱ τερατώδεις οὗτοι ἄνθρωποι, οἱ λεγόμενοι ἔθνοι, εἶναι μεμονωμένοι φαινόμενοι ἐν τῇ ἐκτομύρῃ ἐπὶ ἐκτομύρῃ ἀφιδμύσις ἀνθρωπότητας, εἶναι εἰδεχθῆ καὶ στενερὰ ἀνθρώπων καὶ ἑλκὴ ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτῆς. Αἰκαλῶς ὁ Κικέρων ἐμφραβᾶλλει περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὑγείας τῶν ἀρνούμενων τὸν Θεόν. Μόνος ὁ ἄφρων, ὡς ψυχολογικῶς διδάσκει καὶ ἡ

ἀγία Γραφή, λέγει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός. Κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀγούστινον οὐδεὶς τὸν Θεὸν ἀρνέεται, εἰμὴ ἐκείνος μόνος, ὅστις πολὺ θὰ ἔχωρεν, ἂν μὴ ὑπῆρχε Θεός. Οὐδένα εἶδον, λέγει πάλιν ὁ Κικέρων, οὐδένα εἶδον, ὅστις τόσον φοβεῖται, ὅσον ὁ ἔθεος, τὰ δύο ταῦτα, ἂν λέγει αὐτὸς, ὅτι δὲν φοβεῖται, τὸν θάνατον δηλαδὴ καὶ τὸν Θεόν· οἱ λεγόμενοι ἔθνοι εἶναι οἱ ὑποκριταὶ τῶν ὑποκριτῶν καὶ οἱ ἀνανδροὶ τῶν ἀνδρῶν. Εἶναι φυσικόν, πολὺ φυσικόν, προστίθῃσιν ἀρχαῖος τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπολογητῆς, ὅτι μισεῖ ὁ ἔθεος Ἐκεῖνον, ὃν φοβεῖται, καὶ πολεμεῖ Ἐκεῖνον ὃν τρέμει. Ὁ ἐπεθύμουν, ἀναφωνεῖ καὶ ὁ περιώρμος τῆς Γαλλίας ἠθικολόγος L. B. Blyère, θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐδρίσκον νηράλιον, ἐγκρατῆ, δίκαιον, ἀγνὸν ἄνθρωπον, ὅστις νὰ ἡρνεῖτο τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς· ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος θὰ ἦτο τοῦλάχιστον ἀμερόληπτος, ἀλλὰ τοιοῦτος ἄνθρωπος δὲν ὑπάρχει. Ναί, δὲν ὑπάρχει· μόνος ὁ ἄφρων λέγει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός. Ἀλλὰ μάτην οὕτω λαλεῖ ὁ ἄφρων· εἰς τὰ βάθη τῆς τρεμούσης αὐτοῦ καρδίας φωνὴ οὐράνιος ἀντιλαλεῖ ὡς βροντὴ σμερδαλέα καὶ ἐργύδουπος καὶ ὡς φωνὴ ὑδάτων πολλῶν, Ἄφρων, ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου.

Φιλ. Η. Παπαδόπουλος.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ὑπὸ Π. ΚΑΠΑΛΑΝΙΔΟΥ

Ἀπὸ πολλοῦ εἰδυμένοι ν' ἀναγινώσκωμεν καὶ ν' ἀκούωμεν παρὰ ξένων καὶ ἀλλοθρήσκων μεμπτοιρίας πολλὰς καὶ θρησκείας παρατηρήσεις καθάπαυκτας τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς οὐδόλως ἀποροῦμεν τῇ ἀληθείᾳ ἐπὶ τούτῳ· διότι οἱ μυκτηρισμοὶ οὗτοι καὶ κακολογίαι προέρχονται παρ' ἀνθρώπων παντελῶς ἀγνοούντων τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ διὰ καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν ἡμῶν.

Αὐποῦμεθα ὅμως σφόδρα καὶ βαρέως φέρομεν, διὰ βλέπωμεν καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων τινῶν, ὡς μὴ ὀφείλου, ὡς ἐκ τῶν τριποδῶν ἀποφαινομένων καὶ λαλοῦντας κατ' αὐτῆς βτικῶν ἐκ' ἀκαίριαν γλῶσσαν ἐλθοι. Καὶ τοσοῦτον μᾶλλον στενοχωροῦμεθα, καθόσον οὗτοι καὶ περὶ ἀπαξιώσαντες ἐκ περιφρονησεως νὰ λάβωσι πρότερον γνώσιν ἀκριβῆ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς καὶ νὰ ἀποθανῶσιν αὐτοὶ τὸ κατανυκτικὸν αὐτῆς ὕψος, τὸ ἐναρμόνιον μέλος καὶ καθόλου ὡς ἀρετὰς αὐτῆς, οὐχ ἥττον καταδικάζουσι τὴν πατροπαράδοτον τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας ἡμῶν Μουσικὴν ὡς πε-

πρωτοίαν και βάρβαρον και γνωματεύουσι να αντικαταστήσωσιν οι ἀρμόδιοι δια της εὐρωπαικῆς Μουσικῆς τὴν καθ' ἡμῶν ἐν χορῇ οὖσαν ὡς ἀνέμοστον πλέον και ἀκατάλληλον δια τοὺς ἱεροὺς Ναοὺς ἡμῶν, και μέλισται ἐν τελευταῖς ἐπισήμοις και ἐνώπιον ξένων.

Διὰ τοῦτο καθήκον ἡμῶν λογιζόμεθα και ἐπ'αναγκῆς να ἀνασχευόμεν ἐν ὁλγοῖς τῆς ἐπισχελίας αὐτῆς τῶν δοκησισύμφων ἀναπτύσσοντες ὅσον ἐνεστί τὸ προσφιλές ἡμῶν τοῦτο ζήτημα, καθόσον μᾶς ἐπιτρέπεται ἐν τῷ φύλλῳ τῆς «*Ἀνακρίσεως*», ὡςως πληθυνθῇ ἡ γνώσις περὶ τῆς ἡμετέρας Ἑλληνιστικῆς Μουσικῆς και φανισθῇ πολλοί.

Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀρσέλομεν να κροτάξωμεν ἐνταῦθα βραχέα τινα περὶ τῆς ἀρχῆς, τοῦ σκοποῦ, τῆς ἐν τῇ προορίσει τοῦ χρόνου προόδου και τῆς νῦν κατεστάσεως τῆς μουσικῆς καθόλου και ἰδίως τῆς καθ' ἡμῶς ἑλληνιστικῆς, πρὸς ἀποκοπὴν κατέληψιν τοῦ ζητήματος τούτου.

Ἡ μουσικὴ λοιπὸν, ὡς γνωστόν, εἶναι ἐκφορὰς καθῶν και αἰσθημάτων δια φθόγγων ἐνεργουμένη, ἀνέγεται δὲ εἰς τὰς καλὰς τέχνας ἔχουσα ἕκαστον σχέσιν πρὸς τὴν Ποίησιν και ἰδίως τὴν Ἀρσικήν, και εἶναι τὸ μυητικόν τῶν πατρίων κληροδοτημάτων.

Ὡς καλὴ δὲ τέχνη ἡ Μουσικὴ σκοπὸν ἔχει να καλλύῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, να ἡμερόνῃ τὰ ἦθη, να ἀναψῇ τὴν δικαιοσύνην, να καθαρῇ τὰ πάθη, να ἐμπνέῃ φιλοτιμίαν και ὁρμὴν πρὸς τὰς ἀγαθὰς πράξεις και να εὐφραίνῃ πᾶσαν ἀνθρωπίνην καρδίαν.

Και ὅτι μὲν ἡ Μουσικὴ, ὡς και ἡ Ποίησις, ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου και ἐγενήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐν τοῖς κόλποις τῆς κοινωνίας, οὐδαμῶς ἔστιν ἦθη ὁ ὁπασθὲν ἀμφιβάλλον. Καὶ τῷ ὅντι, ἀφοῦ συνεδέθησαν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἀλλήλους δια τῶν δεινῶν τῆς ἡδονῆς και τῆς χρείας, αἱ ἀγαθαὶ ψυχὰς ἤρξαντο να φέλλωσι τὰ θέληγμα τοῦ κοινωνικοῦ και ἡμέρου βίου. Εἰς τὴν μετακρίαν ἐκείνην ἀπλότητα τῆς πολιτῆς ἀρχαϊότητος οἱ ἄνθρωποι συνερχόμενοι εἰς κοινὰς ἐορτὰς καὶ θυσίας και εἰς ἄλλας δημοσίας συναλξεις πρῶτα ἀντικείμενα τῶν διατριβῶν αὐτῶν εἶχον τὰ ὅσματα, τὴν Μουσικὴν και τοὺς χοροὺς. Μικρὰ ἀφορμὴ ἦρκει να θεράμῃ τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων και να τοῖς ἀνάψῃ τὸ πάθος· τότε οὗτοι εὐθὺς ἀνοίγοντες ἐὶς τὸν γῆρυν ἐπλήρουν τὰ συμποῖα και τὰς πανοραστροφῆς αὐτῶν ὀσμῶν και ποιημάτων. Ὁ αἰετὶς θεοφορῶμενος αἴφνης ἀνίστατο εἰς τὸ μέσον και ἐφαλλε. Τὰ ὅσματα του ἦσαν πολλὰκις ἀκανόνιστα, ἀλλ' ἐκνεον πόρ.

Ὁ ἐνθουσιασμός ἡ ἡ κατὰ Πλάτωνα Θέ-

όςδοτος μαυρία, γεννήσας τὴν Ποίησιν ἐγέννησε και τὴν μελωδίαν, ἦται μέλος ἤχου σύμφωνον πρὸς τὴν χάριν, πρὸς τὸ θάμβος, πρὸς τὴν λύπην και πρὸς τὰς ἑλλας τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων κινήσεις. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκ φύσεως αἰσθάνεται κλίσειν εἰς τὸ να ἐκδηλοῖ τὰ αἰσθημάτων του μετὰ τινος εὐρυθυμίας και φθόγγων ἁρμονίας, ἥτις ἐπενεργεῖ και εἰς αὐτῶν τῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων τὴν φαντασίαν και τὴν καρδίαν.

Ἡ Μουσικὴ λοιπὸν και ἡ Ποίησις ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἀρχήν, εἶναι σύγχρονοι, ἐγεννήθησαν ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις, ἠνέθησαν εἰς τὰ ὅσματα, και ἐφόσον ἐπεκρίναι ἡ ἐνωσις των, ἡ μία ἐξ αὐτῶν ἐπενήργει θαυμασίως ἐπὶ τὴν ἑλλην, και πρὸ πάντων ἡ Μουσικὴ ἐπενήργει ἐπὶ τὴν Πιότην.

Ὁ ψυχρὸς συλλογισμὸς και ὁ ἀκατάσκευος λόγος δὲν εἶχε δύναμιν να ἐλαύσῃ καρδίας ἀνθρώπων δεδομένων ὅλως εἰς τὴν γεωργίαν, εἰς τὴν θήραν και εἰς τὰς μάχας· μόνη ἡ Μουσικὴ και τὸ ἥσμα ἠδύνατο να ἐνδύῃ τὸν φρονιμώτερον μετὰ τὸν μαυδῶν τοῦ δημηγόρου και να συναφροῖσιν τοὺς ἄλλους περὶ αὐτόν, να τὸν ἀποκαθίσταν. Οἱ δὲ πρῶτοι ἀνδρὶ ἐφαλλον τοὺς ἀρηκευτικοὺς αὐτῶν ὅμους, ἐμελῶδον τὰς εὐτυχίας τῆς εὐθυρίας των, ἐτραγῶδον τοὺς ἀφελεῖς ἔρωτας των, ἐθρήνον τὰς δυστυχίας των, και ἐπαίνειον τὰς νίκας αὐτῶν.

Καὶ ἐφόσον ἡ τέχνη τοῦ γράφειν δὲν ἦτο ἐν γινώσῃ τοῖς ἀνθρώποις, δια τῆς μελωδίας παρεπέμποντο τὰ ἀναγκαϊότερα παραγγέλματα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν· τὸ οὖν ἐβόηθαι τὴν μνήμην διὰ τοῦ ὁυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας. Οἱ γυνεῖς ἐφαλλον τοὺς καλοὺς στίχους γλυκεῖαν ἐπαυδὴν εἰς τὰ τέκνα των. Τὰ ἐθρικά τραγῶδια ἐγίνοντο προφορικῇ παραδόσει τῶν ἱστορικῶν συμβάντων, ἥτις ὑπῆρξεν ἀρχικὴ διδασκαλὸς τῆς πρώτης ἡλικίας τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν.

Καὶ ὅλα μὲν τὰ ἐθνη βεβαίως εἶχον ἐξ ἀρχῆς τοὺς αὐτοὺς και τὰ μουσικὰ ὄργανά των διότι τὸ αἰσθημα τοῦ καλοῦ περὶ τε τὰ ἑλλα και περὶ τὴν Μουσικὴν ὑπάρχει καθολικὸν παντὶ ἀνθρώπῳ ὅπως ἔχοντι τὰς αἰσθησεις. Ἀπὸλλων και Ὀρφεὺς και Ἄμφοι οἱ ἀρχαῖοι τῶν αὐτῶν τῆς ἑλλάδος δια τῆς λύρας και τῶν στίχων αὐτῶν ἐξημέρουν τὰ ἦθη τῶν καθ' ἑκάστης ἀνθρώπων τιθέντες οὕτω τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Μίνως ἐφαλλε πρὸς κινθάραν τοὺς νόμους του. Ὁ Ἡσίοδος, ὁ Θαλῆς, ὁ Ἐμπεδοκλῆς και ὁ Ἐϋδόξος και μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς γραφῆς ἐμελῶδον ἐν τῷ ἑπικῷ τὰς γεωργικὰς, τὰς φυσικὰς, και τὰς ἀστρονομικὰς ἀνακαλύψεις αὐτῶν και διδάσκαλίας. Ὁ Ἡροφράτης Δαβίδ

πρὸς κινύραν ἐφαλλε τοὺς θεοὺς ψαλμοὺς του και ἐδοξολογεῖ τὸν Θεὸν δια τῆς μουσικῆς του. Ἡ παλαιὰ Αἴγυπτος ἡ θρυλούμενη ὡς μήτηρ τῶν πολιτῶν μαθημάτων εἶχε τοὺς ὕμνους τῆς. Οἱ Φρύγες, οἱ Μυσοὶ και οἱ Ἀνδοὶ εἶχον ἐκκαλαί τοὺς αὐτοὺς των. Οἱ τραγῳδοὶ τὸς Ἀσκάρους και τὰς Ψεθῶρας των, και ἐν γένει πάντα τὰ ἐθνη ἐχρῶντο μουσικοῖς ὁργάνοις εἰς ἐκδηλώσεων των καθῶν αὐτῶν και τῶν αἰσθημάτων ἀναλόγως των τάπων, τῶν χρόνων και τῆς ἀναπτύξεως τοῦ αἰσθηματος τοῦ καλοῦ παρὰ τοῖς κατοίκους.

Καὶ ἐν τούτοις μήτηρ και πηγὴ τῆς Μουσικῆς, ὡς και τῆς Ποιητικῆς, τῆς Φιλοσοφίας και τῶν Καλῶν Τεχνῶν, κυρίως εἶναι ἡ ἑλλάς. Τὸ γλυκὺ και εὐκρατέστατον τῆς ἑλλάδος κλίμα ὑπὸ τὸν γαλήνιον αὐτῆς οὐρανὸν ὥρτισθη ὑπὸ τῆς φύσεως να γείνῃ θυσιαστήριον τῶν Χαρίων. Εἰς τὴν εὐνομουμένην ἐλευθερίαν, τὸ ἐφευρετικώτατον πνεῦμα και τὴν μεγαλοφροσύνην φαντασίαν τῶν ἑλλήνων ἀπέκειτο ἡ δόξα να συστήσῃ και να τελειοποιήσῃ τὰς καλὰς τέχνας και τὴν Μουσικὴν. Οὗτοι μόνον ἐδυνήθησαν εὐθὺς να ἐκφράσῃσι τὰ αἰσθημάτων των εἰς τὰ μέτρα τῆς γοητευτικῆς αὐτῶν γλώσσης και να ζωγραφίσῃσι τὴν φύσιν ἐν ἐμμελεστάτῃ τῶν στίχων αὐτῶν ἁρμονίᾳ.

Τὸ ἑλληνικὸν λοιπὸν ἔθνος ἐχαρκτηρίσθη και διακρίθη ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχαϊότητι ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν μουσικώτατον τῶν συγχρόνων ἐθνῶν, ἀνέκαθεν θρησκευτικῶς προσκείμενον εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν, τὴν σπουδὴν, τὴν καλλιέργειαν και διηρητὴν χρῆσιν τῆς Μουσικῆς, ὡς μαρτυροῦσιν ἀριθμοὶς τὰ ἀρχαῖα ἱστορικὰ ὑπομνήματα, και ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἑλλων ἀπομνημονίων ἀριστοτεχνικῶν, ἐπὶ τῶν λειψάνων των ὁποῖαν εἶναι και νῦν διακρίνεται ἡ ἁρμονικώτερα ἐμμελεια εὐδύμοι δὲ ἐν πᾶσι και χαροποὶ οἱ ἡμέτεροι Ἡρόδοτος, ὡς ἡ ζωγραφικὴ νεότερης τῆς ἀνθρωπότητος, πρῶτιστον στοιχεῖον τῆς καλῆς αὐτῶν ἀγωγῆς ἐθεσμοθετήσαν τὴν Μουσικὴν, ἐφαλλον ἀείψαι και ἐν αὐταῖς διὰ τὰς θλίψεις και ἐπλήρουν μελωδίας τὸν ὑπερῶν αὐτῶν στίχων οὐρανῶν, ὡς τὰ ὁδικὰ κτηνὰ τοῦ μεσημβρινοῦ ὁρίζοντος.

Θρησκευτικώτεροι δὲ ὄντες οἱ Ἕλληνες ἡ διαιθεμιμονέστεροι κατὰ πάντα ἄλλων ἐθνῶν κατὰ τὸν οὐρανοβέμονα Παιδῶν και θεομῆτρους ἐξέχον τὰς μουσικὰς αὐτῶν παραφορὰς ἐπὶ τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ ἰδίαν ἔχοντες ἁρμονίαν πρὸς τοῦτο καθιερωμένην, τὴν Ἀυδῆν, καθὰ ἐσημείωσαν οἱ τὰ τοιαῦτα σοφοὶ εἰς κοσμοκώτερον δὲ χρῆσιν εἶχον τὰς λοιπὰς ἁρμονίας, τὰς ὁποίας παρέλαβον ἐξ Ἀσίας και

τὰς ὁποίας ἀνέπτυξαν οἰκοθεν συντόνους ἡ ἀναιμένας κατὰ τὸν σκοπὸν καθαρὰς ἡ μικτὰς διαχρονιζόντες ταύτας ποικιλοτρόπως, και ἐπομένως εἶχον διακεκριμένην ἑρὴν και κοσμικὴν Μουσικὴν.

Ἡ Μουσικὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διηγεῖτο εἰς δύο κλάδους, εἰς μουσικὴν οὖσαν και εἰς ἁρμονικὴν και κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην ἐχωρίσθησαν ἐκ' ἑλλήνων οἱ Μουσικοὶ ἀποτελεῖσάντες δύο ἀφρέσεις, τὴν τῶν Πυθαγορείων, οἵτινες ἐκαλοῦντο Κανονικοί, και τὴν τῶν Ἀριστοξενείων, οἵτινες ὠνομέζοντο Ἀρμονικοί.

Καὶ οἱ μὲν Κανονικοὶ παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὰς ἀρχὰς και τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πυθαγόρου, ὅπως ἀποκλίνων μᾶλλον εἰς τὸ μονόχορδον ἢ μονότονον τῆς Μουσικῆς διηγεῖν φιλοσοφικώτατα ἐκάστην φωνὴν και προσδιορίζων ἀριθμοὺς εἰς τὰ διαστήματα ἐκάστου τόνου ἐξήγησε θαυμασίως τὴν διαφορὰν αὐτοῦ. «*Διὸ, κατ' Ἀριστοξένον, καὶ Πυθαγόραν πρὸς μονόχορδον τὰς ἐκείνους παραινέσεις*».

Ὁ δὲ Ἀριστοξένος ἀκμάσας περὶ τὸ 322ον ἔτος π. Χ. εἰσῆγγαγεν εἰς τὴν Μουσικὴν ἴδιον σύστημα ἀπορρίψας τοὺς μαθηματικούς ὑπολογισμοὺς τοῦ Πυθαγορείου μουσικοῦ συστήματος και ἐδέξατο κριτὴν τῆς ἁρμονίας μόνον τὸ οὖς τοῦ ἀκοραστοῦ.

Οὕτω ἡ Μουσικὴ τῶν ἀρχαίων διακρίθη εἰς τοιαύτην, τὸν διὰ τὸν οὖρον, τὸν χρωματικόν, και τὸν ἐναρμόνιον οὖρον. Εἶναι περὶ γράφονται ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Κοινωνικιστοῦ αὐτῶν: «*Τῶν τριῶν γενῶν τῆς Μουσικῆς φυσικώτερον μὲν ἔστι τὸ διάτονον· πᾶσι γὰρ τοῖς ἀπαιδευτοῖς παντάπασιν μελωδῆν ἔστι. Τεχνικώτατον δὲ τὸ χρωματικόν· παρὰ γὰρ μόνους μελωδῆται πεπαιδευμένοις. Καὶ ἀκριβέστερον τὸ ἐναρμόνιον· παρὰ γὰρ τοῖς ἐκπαιδευτοῖς ἐν Μουσικῇ τετύχηκε παραδοχῆς, τοῖς δὲ πολλοῖς ἔστιν ἀδύνατον*». Ἐκ τῶν τριῶν τούτων γενῶν τὸ μὲν χρωματικόν και τὸ ἐναρμόνιον δυστυχῶς ἀπωλείσθησαν, ὅσον ἡμεῖς γινώσκουμεν, τὸ δὲ διάτονον γένος τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ σύστημα τῆς νῦν Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς.

Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἶναι και μετὰ τὴν αἰὶναι ἐνδοξὸν κλασικὴν και πολυθεϊκὴν αἰὶναι περίοδον κληθὲν ὑπὸ τῆς θεῖας Προνοίας. Ἐκ πρωταγωνιστήσῃ των νεωτέρων ἐθνῶν εἰς τὸ ἀσυγκρίτως περιφανέστερον στάδιον τοῦ πνευματικοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ συνεκρότησε και ἐκάνομισεν ἴδιον σύστημα Μουσικῆς εἰς λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐξελέγη πάντως ἐκ των σεμνοπρεπεστέρων και πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν ἐπιτηδαιοτέρων ἁρμονιῶν τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ Μουσικῆς και ἐν τῷ δ-

ποῖα συστήματα ἐπικρατεῖ τὸ Πυθαγόρειον μονότονον εἶδος; διότι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας προειμήσαν τοῦτο ὡς τὸ μᾶλλον συντελοῦν εἰς τὴν ἐξέγερσιν πενθίμων καὶ κατασυνκτικῶν αἰσθημάτων, καὶ ἔβαλλον τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὅμοιους τουλάχιστον αὐτοὺς διὰ τῶν ἐπὶ καὶ νῦν ἐν χρήσει ὄντων χαρακτηρισμῶν, οὓς τὸ πρῶτον ἐφεύρε Τέρπανδρος ὁ Δέσβιος τῷ 660ῳ ἔτει π. Χ. ἢ κατ' ἄλλους Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος Βασιλεὺς τῆς Ἀργύπτου τῷ 285ῳ π. Χ., καὶ οἵτινες χαρακτηρισμοὶ εἰσὶν, ὡς φαίνεται, ἐλημμένοι ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ Ἀλφειῖου: π. Α. Ρου. Γα. Α. Α. Ν. Ζω. ν. Η.

Τὸ μουσικὸν τοῦτο σύστημα καθιερωθὲν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Ἐκκλησίας μεταδόθη κατόπιν καὶ εἰς τὰ πολλὰ τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Δύσεως, ἔως δὲ καὶ τῆς Ἀνατολῆς, διατηρούμενον καὶ μόνον μέχρι σήμερον παρ' ἡμῶν τοῖς ὁρθοδόξοις Ἀνατολικοῖς ὡς σεβαστὸν λείψανον τῆς χριστιανικῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος. Καὶ τὸ σύστημα τοῦτο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς ἀνέδειξεν ἐπ' ἀρχῆς μακροαίωνα σχολῆν διασήμων καὶ ὁσίας μνήμης ἀριστοτεχνῶν καὶ μελωδῶν, ἐν οἷς καὶ θεόδοτεπτοι βασιλεῖς καὶ βασιλισσάι καταλέγονται, καὶ αἰετῶν Πατριάρχαι, καὶ πλῆθος ἐνδόξων καὶ ἱστορικῶν ὁνομάτων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Ἀμασκηνοῦ μέχρι σήμερον.

Τὴν δύναμιν δὲ καὶ τὴν παρὰ τῷ θεῷ χάριν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς Μουσικῆς σύμπας ὁ ὁρθόδοξος Χριστιανισμὸς ὀφείλει μετὰ σεβασμοῦ μνημονεύειν διὰ τὰ μεγάλα αὐτοῦ ἱστορικὰ ἀποτελέσματα, τὴν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐννοοῦμεν ἐπιστροφὴν ὁλοκλήρων ἐθνῶν, ὡς τοῦ Ρωσικοῦ, ὅτι τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ρώσων κατέπληξε καὶ κατέβλεψε μᾶλλον τῶν ἄλλων ἢ θειασία Μουσικῇ τῶν Ἑλλήνων, καθ' ὅν τρόπον ἐψάλλετο ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Καὶ ταιαύτη ἐν ὅλοις ἡ θρησκευτικὴ ἢ ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους τετηρημένη ἐγγράφως καὶ κατ' ἀδιάκοπον παράδοσιν καὶ χρῆσιν μέχρι τῆς κατ' ἡμῶν γενεᾶς. Χάριν δὲ τῶν ξένων καὶ ἐν γένει τῶν ἀγνωστώνων καὶ ἐπομένως περιφρονησάντων τὴν ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν ἡμῶν περιεβόλεμεν ὅδε ἐν μεταφράσει τὴν περὶ αὐτῆς γνώμην τοῦ διασήμου ἐν Γερμανίᾳ καθηγητοῦ τῆς φωνητικῆς καὶ τῆς Μουσικῆς φιλέλληρος καὶ σεβαστοῦ ἡμῶν διδασκάλου W. W. W. W., ὅστις κατ' Ἀντιφάνην:

Ἄει τε πρὸς Μούσας καὶ λόγους πῦρ,
ὅπου τὴ σοφίας ἔργον ἐκτελέσται,
Ἀγλαΐεται δὲ καὶ μουσικὴς ἐν ἡμέτρῳ.

«Πιστάτω. λέγει, ὅτι οἱ ἐν Ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ τυχόν ἀκούσαντες ὕμνους τινὰς ὁδομήνους θὰ γελάσωσιν, ὅτι ἀναγνώσασαι ταῦτα περὶ Μουσικῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ τοιοῦτοι οὐδ' ἐλαχίστην γνώσιν ἔχουσι ταύτης. Ἀλλ' οἱ φιλόμουσοι πάντες, κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ Γερμανοί, καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐκτροπὴν καὶ τὴν νοθείαν τῶν μουσικῶν αὐτῆς ἡγῶν, οἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ αὐτόχροσμα κληρονομία τῆς Μουσικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἤθελον ὑπερυχαριστήσθαι ἀκούσαντες τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔσματα τῶν ἀπογόνων ἐκείνων.

«Καὶ τὰ μὲν κατασκευαστικὰ ταῦτα ἔσματα τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ρυθμικῶς στηρίζονται ἐφ' ἧς μελωδικῆς ἐπερίδονται καὶ τὰ περιπαθῆ καὶ συγκινητικὰ δημοτικὰ ἔσματα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ὁ δὲ ρυθμὸς τῶν πρώτων, ὡς καὶ πολλὰ τῶν δευτέρων, εἶναι ὅλος ἀνειμένος καὶ χαλαρὸς, ὡς συμβαίνει καὶ ἐν αὐτοῖς προσέτι τοῖς ὕμνοις τῆς Προτεσταντικῆς ἐκκλησίας. Αἱ δὲ μελωδίαι τῶν Χερουβικῶν καὶ ἄλλων ἱερῶν τοιούτων εἰσὶν ἔσματα μὴ ὑποκείμενα μέτρῳ, ὡς οἱ ἄλλοι καὶ ἄλλοι διδασκόμενοι ῥυθμῶν πᾶν καλῶς ἐκφωνοῦνται συναδελφόμενοι ὑπὸ ἱσχυροῦς κατελλήλου, ὅπερ χορὸς ἐκ παιδῶν ἐπὶ μακρὸν ἀποτείνει. Ὁ δὲ ρυθμὸς τῶν τοιούτων ἄνευ μουσικοῦ μέτρου ῥυθμῶν ἢ μετὰ ἑρμῶν φωνῶν φαλλομένη δεικνύει ἢ ῥοπήν αὐτῇ εἶναι πρὸς τινὰ προφορὰν τῶν, ὡς διεδόθη ἐπὶ πάντων τῶν νοτιοδυτικῶν ἐθνῶν τῆς Ἀσίας. Γνωστὸν δὲ εἶναι ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ Βοδινίου-ὅτι ὁ Πέρσης, ὁ τοῦ Τουρκιστάν, ὁ τῆς Γεωργίας κάτοικος καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἀσιάται, ὅσους διαλέγεται πρὸς τινὰ, διὰ τῆς ἑνὸς ὁμιλεῖ πάντοτε.

«Αὕτη δὲ ἡ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι ξένη συνήθεια εἰσεχώρησε κατ' ὁλόγον διὰ τῆς ἐπιμέλειας τῶν μεταγενεστέρων Ἑλλήνων πρὸς ἐκείνη τὰ ἔθνη καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῶν ἔσματα ὡς ἐνκολληστέτη. Διὰ τοῦτο πολλὰ τοιαῦτα μουσικὰ σημεῖα περιτηροῦνται ἐν καὶ νῦν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ Μουσικῇ αὐτῶν ὑπὸ τὸ χαρακτηριστικὸν ὄνομα ἔ ρ ο ρ ι ο φ ω ν α ῖ, ἵτινα ἐν ὁμοίᾳ περιετέθειται μόνον εἰσὶν ἀναγκαῖα πρὸς ἐκφώνησιν.

«Ἐν γένει δὲ αἱ μελοποιεῖαι τῶν δημοτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἔσματων καὶ εἰς τοὺς μουσικοὺς τῆς Δύσεως εἰσὶν ἀσπύσιοι. Καὶ τίς ἤθελε κατηγορήσῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὅτι τρανότερα ἐπικροτεῖ καὶ σικρῶς ἀγαλλόμενον ὁσάκις ἀκούει τῶς μελωδίας τῶν ἑθνικῶν του ἔσματων ἐπεξεργασμένων ὑπὸ τῶν ἐκείνῃ διευθυνόντων τὴν στρατιωτικὴν Μουσικὴν τῶν ὁμοίων; Ἀναμφιβόλως οὐδέ τις ὁ δὲ θέλων νὰ βεβαιώσῃ περὶ τοῦτου εὐαρεστηθήτω

ν' ἀκούσῃ ὁδόμενον καλῶς τὸ τραγοῦδι τοῦ Κίτσου, τὸ συγκινητικώτατον ἔσμα «τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως», τὸ ἐπιλεγόμενον «τῆς Ἀγίας Σοφίας» ἢ τὸ μελωδικώτατον «Καλαματιανὸν» καὶ τότε βεβαίως θέλει διατεθῇ εἰς εὐαρεστον εὐθυμίαν καὶ χορὸν ἀκούσιως ἢ εἰς δάκρυα καὶ κατάνυξιν. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔσματων εἰς διαφόρους περιστάσεις προωρισμένων καὶ διάφορον αἶσθημα κατ' αὐτὰς τῷ ἀκούοντι διεγερόντων.

«Εἰς τοὺς Γερμανοὺς μουσικοὺς, οἵτινες ἐπεξεργάσαντο ἤδη Ρωσικὰς, Οὐγγρικὰς, τῆς Σκωτίας καὶ Ἰταλίας, ὡς καὶ ἄλλων χωρῶν ἔθνικὰς μελωδίας, ἐπίσης θὰ προσεφέροτο ἔφθονος καὶ εὐπρόσδεκτος ὅλη ὡραία δημοτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἔσματα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων».

Διὸ οὐδὲ ὅλως τυφλώτομεν ἐξ ἔθνικῆς φιλαυτίας, ἔαν εἰπώμεν ὅτι ἡ παρ' ἡμῶν οὐσα ἐν χρήσει εὐκτήριος ψαλμοδία εἶναι ἔργον μᾶλλον εὐφυὲς ἐκτελεσθέν πρὸς δοξολογίαν τοῦ Ὑψίστου καὶ σοφῶς ἐξεργασμένον πρὸς ἐποικοδομὴν τῶν πιστῶν ὑπ' ἀνδρῶν γονίμων φαντασίᾳ κεκοσμημένων, θρησκευτικῇ εὐλαβείᾳ κατεχρημένων καὶ συγκροτημένων πολλῇ παιδείᾳ.

Τεκμήριον δὲ τῶν λεγομένων ἔστωσαν ὡς παράδειγμα Ἰωάννης ὁ ἐκ Ἀμασχοῦ νέος Ὁρφεὺς, ὅστις ὡς φιλόσοφος, θεολόγος καὶ καλλιτέχνης ὑπῆρξε τὸν ἑβδαμν μ. Χ. αἰῶνα ὁ κυριώτατος μορφωτὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς. Ὁ ἐξ Ἰταλίας διδασκαλὸς αὐτοῦ ἐν τῇ Μουσικῇ Κοσμῆς ὁ ἱερεὺς, ὁ ἐπικληθεὶς «ἡ Ἀύρα τοῦ Πνεύματος» Θεόδωρος καὶ Ἰωσήφ ὁ Σπουδαῖος, οἱ ἐπονομαζόμενοι «τὰ ἡράματα ὁρανα τῆς Μουσουργίας». Ἰωσήφ ὁ ὑμνογράφος, Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, τὸ Παναγμόνιον μέλος, Θεόδωρος, ἡ μελέχρους Κινύρα, ὁ Γεώργιος, ἡ Κασσία, ὁ Ἀέων, ὁ Μάρκος καὶ πλείστοι ἄλλοι, οἵτινες ὑπὸ τῶν μουσικῶν τοῦ Παναγίου καὶ Τελεταρχικοῦ Πνεύματος ἐλλέμψαντο ἐκφορούμενοι ἐπιμελῶς ἐκαλλιέργησαν καὶ εἰς θειωρητικὴν τέχνην ἐπιστημονικῶς ἐννοηματοποίησαν τὴν θρησκευτικὴν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν Μουσικὴν, οἷα περίπου καὶ ἡδὴ ἡρώαται.

Τούτοις δὲ κατὰ στίβον ἐκόμενοι καὶ οἱ ἐπιμελεσθέντες ἀγωγῆς περὶ τὰ ἱερὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτεχνίαν τυχόντες μετέπειτα ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, πάντες πολὺ συνεβόλουντο εἰς τὴν ἐπὶ τὰ βελτίω διέπλασιν τῆς ἱερᾶς Μουσικῆς ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν Πατριαρχῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν Ἀποστολῶν περὶ αὐτὴν ἐνδιατριβὴ ἢ μὴ λίαν προσοριλῆς, ἔφρου δὲν ἀπηξίου μάλιστα καὶ ἐπ' ἐκκλησίας νὰ ἔδωσι τοὺς ὑπ' αὐτῶν καὶ ὑπ' ἄλλων συν-

τιθέντας ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους κατὰ τὸ «τῆς Ἀγίας Σοφίας» ἔσμα, «ψάλλει ξεροὶ ὁ Βασιλεὺς, δεξιὰ ὁ Πατριάρχης», προεστάνοντες καὶ δι' ἐντέχνων καὶ προσφυῶν τῇ Μουσικῇ χειρονομίᾳ ὁδηγοῦντες τοὺς ὑπ' αὐτοὺς διατελοῦντας λίαν καλῶς κατηχημένους μουσικοὺς χοροὺς καὶ κατὰ τοῦτο μιμούμενοι τὸν Προφητὰν ψαλμοδόν.

Ὡστε κατ' αὐτὰ τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἄνευ δόσεως καὶ πάνυ ἐπιτυχῶς ἐκαλλιέργει καὶ προσέβλεψε τὴν δημοτικὴν αὐτοῦ καὶ ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν μεταδίδον αὐτὴν καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη καὶ διὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς Ἀσιάτας, ὡς μαρτυροῦσιν Ἀραβες συγγραφεῖς τοῦ Ι' καὶ ΙΑ' μ. Χ. αἰῶνος ὁμολογοῦντες ὅτι παρὰ τῶν Ρωμαίων δηλαδὴ παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐλάβον τὸ πρῶτον οὐ πρὸ πολλοῦ ὁ Πατέρες αὐτῶν πρὸς τὴν ἄλλη παιδείᾳ καὶ τὴν καλὴν τέχνην τῆς Μουσικῆς. (ἀκολουθεῖ).

Η ΑΓΑΠΗ ΟΥ ΠΕΡΠΕΡΕΥΕΤΑΙ

Ἰπάρχουσιν ἄνθρωποι θρασεῖς, περιαντολόγοι, ἐλαζόνες, αὐθάδεις. Οὗτοι εἶνε οἱ περπερεῖ οἱ ἐν οὐρανῷ ἄνθρωποι.

Τὰ πάθη ταῦτα τῆς θρασυήτους, τῆς περιαντολογίας, τῆς ἐλαζονείας, τῆς αὐθαδείας εἶνε ἐκ τῶν χειροτέρων καὶ ἀντιπαθητικωτέρων κακιῶν.

Κάθησθε ἐν φιλικῷ ὁμίλῳ, συνδιαλεγόμενοι ἡσύχως, χαριεντιζόμενοι σεμνῶς ἢ εὐθυμοῦντες κοσμίως. Ἐξαίφνης θρασυεῖς προσέρχεται αὐτοκλήτος, ἀναμηνύεται εἰς τὴν συνδιάλειξιν ἢ εἰς τὴν εὐθυμίαν, εἰρωνεύεται τοῦτον, μυκτηρίζει ἐκείνον, ὑβρίζει τὸν ἄλλον, ἀνταρτίζει ἔδραν τινὰ, θραυεῖ ποτηρίον τι, γεννᾷ ἐριδὰ, προκαλεῖ συμπλοκήν. Τῷ ἐδόθη ἀφορμὴ τις; ὕχι. Τῷ ἀπηυθύνθη πρόκλησις τις; ὕχι. Εἶχε νὰ ὀφελῇ τι; ὕχι. Εἶχε νὰ ἀνέγκῃ νὰ ἐπιδείξῃ τὴν θρασυήτά του. Καὶ πρὸς τοῦτο ἡ ἡσυχία, ἡ ἐξιοπρέπεια, ἡ τιμὴ, ἡ ζωὴ τοῦ ἄλλου, εἶνε μὴδὲν δι' αὐτόν.

Γνώριμοί τινες ὁμιλεῖτε περὶ ζητημάτων διαφόρων, μὴ ἀναμηνύοντες πρόσωπα εἰς τὴν ὁμιλίαν σας, μὴδὲν ἐπαινοῦντες, μὴδὲν φέροντες. Ἀλλὰ παρατηρήσατε τὸν πρὸς σας προσερχόμενον περπερεῖ οἱ ἐν οὐρανῷ ἄνθρωποι. Ὁμιλεῖτε περὶ τοῦ Παρθενῶνος ἐκείνος σὰς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ οἴκου του. Ὁμιλεῖτε περὶ τοῦ ζωολογικοῦ κήπου τοῦ Λονδίνου ἢ τῶν Παρισίων ἐκείνος σὰς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ κηπιρίου του. Ὁμιλεῖτε περὶ τοῦ ἱπποῦ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐκείνος σὰς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ὄνου του. Ὁμιλεῖτε περὶ τῶν μαρτύρων τῆς θρησκείας ἐκείνος σὰς ὁμιλεῖ περὶ τῆς καταρροῆς του.

Τοῦ περιαντολόγου οὐδὲν ἀηδέστερον. Ἐχον

κέντρον ἐαυτοῦ τὸ ἐγὼ του, ἐννοεῖ νὰ καὶ-
στῇ ἐαυτὸν κέντρον τῶν πάντων. Νὰ ὁμιλῇ
περὶ τῆς προσωπικότητός του, νὰ ἐκαινῇται,
νὰ αὐτοθαυμαζῇται, τοὺς δὲ ἄλλους νὰ ἐνδυ-
μῇται μόνον, ὅπως καταδείξῃ τὴν ὑπερ-
ἐπεροχὴν του καὶ δώσῃ τροφὴν εἰς τὴν περι-
αντολόγον φλυαρίαν του, ἰδοὺ ὁ κύριος σκο-
πὸς καὶ ἡ οὐσία τοῦ βίου του. Τὸν συναντῶτε
καθ' ὁδόν· ὅς ὁμιλεῖ περὶ ἐαυτοῦ. Τὸν ἐπι-
σκέπτεσθε κατ' οἶκον· ὅς ὁμιλεῖ περὶ ἐαυτοῦ.
Τὸν χαιρετῶτε ἐν τῷ καφενεῷ· ὅς ὁμιλεῖ περὶ
ἐαυτοῦ. Τὸν εὐρίσκετε ἐν τῇ πλατείᾳ, ἐν τῷ
περιπάτῳ, ἐν τῇ ἐκσχῇ· ὅς ὁμιλεῖ περὶ ἐαυτοῦ.
Λιδάσκει· ὁμιλεῖ περὶ ἐαυτοῦ. Κηρύττει· ὁμι-
λεῖ περὶ ἐαυτοῦ. Δημοσιογραφεῖ· ἐκτυλίσσει
μὲ τὰ περὶ ἐαυτοῦ. Καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως γε-
νέσθαι. Τὸ περιαντολογεῖν εἶνε δι' αὐτὸν ἐνα-
πνεῖν, κινεῖσθαι, τρέφεσθαι, ζῆν. Καὶ ἐν τῷ
ἀπομονώσῃτε, καὶ ἐν τῷ ἐναγκαλίσῃτε νὰ μο-
νολογῇ πάντοτε, αὐτὸς καὶ μονολογῶν διὰ
περιαντολογίᾳ.

Ὁ δὲ ἀλαζών· Αὐτοῦ ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ
πρὸς τοὺς ἄλλους περὶφρόνησις καταφαίνεται
εἰς τὸ βλέμμα του, εἰς τὸ μειδίαμά του, εἰς
τὰς κινήσεις του, ἐνθὶ κἀθῆται, ἐνθὶ ἴστανται,
ἐνθὶ ὁμιλεῖ, ἐνθὶ σιωπᾷ. Τὸν ἐγκέφαλόν του
σημαίνει καπνὸς καὶ πληροὶ οἷσις. Ὡς βλέ-
πει ὅπως τοὺς μήρημας, ὅς ἐκτιμᾷ ὅπως τοὺς
συνώληκας. Ταπεινώσεις, ἀνοχή, συγγνώμη, συμ-
πάθεια, ἀγάπη, διὰ τὸν ἀλαζώναν δὲν ὑφίσταν-
ται. Ὑποθέτει ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐρευνᾷ
πολὸν μικροί, διὰ νὰ γέλῃ αὐτὸς πάρα πολὸν
μέγας. Περισσότερον σημασίαν δίδει πρὸς τὸν
κύριον του παρὰ πρὸς τὸν πλησίον του. Ὁ
Γλάδιστος· τί πρὸς αὐτόν; ὁ Ἐδίσσων· τί
πρὸς αὐτόν; ὑπερ πάντας αὐτὸς. Ἐπιδει-
κνέσθαι, φανεροῦσθαι, καταφανεῖσθαι, προσ-
τάσσειν, τυραννεῖν, ἐξουθενεῖν, καταφρονεῖν,
ἰδοὺ ἡ ἀλαζονεία.

Ἀδελφὸς τοῦ θρασέος, τοῦ περιαντολόγου,
τοῦ ἀλαζώνος, εἶνε ὁ ἀποθνήσκων. Δὲν ὁμιλεῖ
ἀλλὰ πράττει. Δὲν λαλεῖ ἀλλ' ὁλακτεῖ. Δὲν συ-
διαλέγεται ἀλλὰ διαπληκτίζεται. Δὲν ἐξέρχον-
ται λέξεις ἀπὸ τοῦ στόματός του, ἀλλ' ἐκβάλλ-
ονται ὀργαί. Ὁ ἄρχων, ὁ γέρον, ὁ ἐνέρε-
τος, ὁ σοφός, ἡ ἀνιδόνη, ἡ δυστυχία, ἡ γυνή,
ἡ παρθένος, τὸ παιδίον, δὲν εὐρίσκουσι χρί-
μα παρ' αὐτῶν. Κακολογεῖ, ὑβρίζει, προσβέβλ-
λει, λοιδορεῖ, ὡς νὰ μὴ ᾔνιεν ἀνθρώπος αὐτός,
ὡς νὰ ᾔσκη ἀνδρείακτον σὺ. Οὐκιδανός, ἔτι-
μος, κλέπτης, φεῦλος, αἰσχρὸς, μοιχρὸς, βλα-
αὶ δυσόνημι λέξεις αἱ ἐμφαζούσαι τὰς πο-
ταπωτέρας καὶ ταπεινωτέρας κακίας ἐκτοξεύ-
ονται χαριέντως ἐν κρίσει σιγῇ καὶ ἐν κρίσει
ἐνκαίρῳ ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἀσθένους.
Ἐννοεῖ καλῶς τὴν σημασίαν των; Ζήτημα. Ἢ
ἀσθένεια εἶνε πάθος τυφλόν, μωρόν, ἀχαλί-

ματον. Ἢ γλώσσα αὐτῆς, καταρροποιμένη καὶ
κατεσπλωμένη, τρέφεται ἀπὸ τοῦ βορβόρου
καὶ ἀρέσκειται ἀνακινουμένη αὐτόν.

Τὰ πύθη ταῦτα, τὰ ὁποῖα συνιστᾷ τὴν
περὶ ἐγὼ, καταδικάζων ὁ Παῦλος ἐν
ὁνόματι τῆς κ. κ. ἡς ἐν τὸ λ. ἡς, ἢν ὁ
Ἰησοῦς προσκήρυξεν, εἶπαν ἡ ἀγάπη ὁ
περὶ ἐγὼ ἡ ἐστίν, ἡ ἀγάπη δὲν εἶνε
θρασυία, δὲν εἶνε περιαντολόγος, δὲν εἶνε ἀλα-
ζών, δὲν εἶνε ἀσθένεια.

Παρατηροῦσα τὸν θρασυτέρον ἄνθρωπον.
Ἔχει υἱὸν μονογενῆ, τὸν ὅποιον ἀγαπᾷ με-
θλην τὴν ἰσχυρὴν τυφλὴν πατρικὴν σκορπίον.
Ὁ υἱὸς οὗτος ἐπανίσταται κατὰ τῆς πατρικῆς
ἐξουσίας, ἀθετεῖ τὰ δικαιώματά της, θρασυ-
νεται ἀπέναντι αὐτῆς. Ὁ πατήρ ἐν τούτοις,
θρασυὸς πρὸς τοὺς ἄλλους, ἡττάται ὑπὸ τῆς
σκορπίου του καὶ πρὸς τὸν υἱὸν του δὲν ἔχει
ἢ λόγους γλυκοὺς, θωπεύεις, συμβουλίας, παρα-
κλήσεις, δάκρυα.

Παρατηροῦσα τὸν περιαντολόγον ἐκείνον.
Ἔχει κόρον μονογενῆ, τὴν ὁποίαν ἀγαπᾷ ἐμ-
παθῶς. Καὶ πρὸ αὐτῆς εὐρισκόμενος λησμονεῖ
ἐαυτόν, ὅπως παραδοθῇ ὅλος εἰς τὴν ἀγάπην
της. Τὸ ἐγὼ του τότε εἶνε ἡ κόρη του, δὲν
εἶνε πλέον αὐτός.

Παρατηροῦσα τὸν ἀλαζώναν ἐκείνον, τὸν
ἀσθένῃ· ἔχει γυναικα, τὴν ὁποίαν ἀγαπᾷ παρ-
φρόως. Καὶ ἡ γυνὴ αὐτῆς δὲν ἀποδέχεται
πάντοτε τὸν δόγμα σαβασμόν, τῷ ἀντιλέγει
ἐνίοτε, τὸν περιφρονεῖ, τὸν ὑβρίζει. Κόπτει
ἐν τούτοις αὐτός, ἀνέχεται, ὑποχωρεῖ, σιωπᾷ.
Διατῇ· Ἀλλὰ διὰ τί ἄλλο ἢ διότι τὴν ἀγαπᾷ·

Ἄν ἡ ἀνθρωπίνη ἀγάπη κἀνεν τοιαῦτα
θαύματα, ὅποια δὲν κατορθώνει ἡ ἀγάπη, ἢν
ἐνυγγελλίατο ὁ Ἰησοῦς· Ἢ περὶ ἐγὼ
εἶνε πάθος τὸ ὁποῖον γεννᾷ ἡ ὑπερηφάνος
τοῦ ἐγὼ καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἄλλους καταφρόνη-
σις. Ἢ ἀγάπη λοιπὸν, ἐντελλομένη ἀγαπή-
σεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυ-
τὸν καὶ ἐπιβέβηκε θυσιᾶν τοῦ ἐγὼ ὑπὲρ
τοῦ πλησίον, ἐκκόπτει πρὸς τὴν περὶ ἐγὼ
ρεῖαν. Ὁ ἀγαπῶν δὲν δύναται νὰ ᾔνιεν
θρασυίαν, περιαντολόγος, ἀλαζών, διότι εἶνε
πτωχὸς τῷ περὶ ἐγὼ καὶ, πτωχὸς καὶ
ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. Ὁ ἀγαπῶν δὲν
δύναται νὰ ᾔνιεν ἀσθένειαν, ἀκολουθῶν τὸ τοῦ
κρίτου τῆς ἀγάπης «ὁ ὁλοκαίετε τὸν
καταρωμένον ὡς ὁ ἑαυτὸν καὶ ὁ ἑαυτὸν
χρεώτερος ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν ὡς ὁ ἑαυτὸν»
ἢ μ. α. α.

Θέλετε λοιπὸν νὰ ἐξαλείψετε τοὺς θρασυίαν,
τοὺς περιαντολόγους, τοὺς ἀλαζώνους, τοὺς ἀ-
σθένεις, ἐνώσαστε τὰς καρδίας διὰ τῆς ἀγάπης.
Αὐτὴ ἡ ἀγάπη, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος, ἡ
ἀγάπη ὁ ὁ περὶ ἐγὼ ἡ ἐστίν.

Μιχαὴλ Ι. Γαλανός

Ο ΖΗΛΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΣΟΥ ΚΑΤΕΦΑΓΕ ΜΕ

(Ἰωάν. β'. 17).

Ἡ Εὐαγγελικὴ αὐτὴν ῥῆσις ἐλήφθη ἐκ τοῦ
88 ψαλμοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ μεταξὺ τῶν χαριτη-
ριῶν, τῶν ἀναφερομένων ἰδίᾳ εἰς τὸν Δαυὶδ,
πλείστα ἔχουσιν ἕκαστον σχέσιν πρὸς αὐτὸ τὸ
πρόσωπον τοῦ Μεσσία. Ἠρώγαται οὐδαμῶς ἐδύ-
νατο μᾶλλον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ εἴπῃ· «ὁ
ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με» ἢ, κατὰ
τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπὶ τῆς γῆς ἀπο-
στολῆς του, εἶδε τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλὴμ βε-
βηλούμενον ὑπὸ πληθύνους πωλητῶν καὶ ἀγο-
ραστῶν, οἵτινες ἐτάρακτον τὴν ἡσυχίαν τῆς
δημοσίας λατρείας. Τότε ποιήσας φωνάλλιον
ἐκ σχοινίων, πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ
ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι γεγραμ-
μένον ἔστιν, «ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ
με». Ἐν τῇ αὐστηρῇ ταύτῃ πράξει καὶ τοῖς
λόγοις τοῦ Κυρίου εὐρίσκουμεν ἡμεῖς ἐν παρ-
όχημα ἐξομύμητον, ὑπερ πάντας ἀληθῆς χριστι-
ανὸς ὀφείλει νὰ ἀκολουθῇ καὶ ἐν ὁμοίᾳ περι-
στάσει νὰ μάθῃ νὰ λέγῃ «Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου
σου κατέφαγέ με».

Ἡ λέξις ζῆλος κυριολεκτικῶς σημαίνει ξέ-
σιν, θερμότητά· διὰ τοῦτο ἐπὶ κακῆς σημασίας
ἐκφράζει τὰ φλογερότερα τῶν παθῶν, τὴν ζη-
λοτυλίαν, τὸν φθόνον, καὶ αὐτὸν τὸν φανα-
τισμὸν. Ἐπὶ καλῆς ὁμοῦς σημασίας, ὡς ἐνταῦθα,
ἐκφράζει τὴν ἐνθερμον ἀγάπην καὶ τὴν ζωη-
ρότητα τῶν αἰσθημάτων, ἥτις πρέπει νὰ ἐμ-
ψυχοῖ δόξαληγον τὸν ἐσωτερικὸν ἡμῶν βίον.
Πρὸς σαφέστερον δὲ κατάληψιν τῆς ἰδέας ἐδύ-
νατο τις νὰ παραβάλῃ τὰς χριστιανικὰς ἀρε-
τάς, τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν ἐλπίδα
πρὸς τὸ διάφορον μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος.
Ἐκείνη τοῦτο εἶνε ἀναγκαῖα, ἢν καὶ δὲν ἐμ-
πληροῦσιν ἡμᾶς τὰς αὐτὰς λειτουργίας. Ὁ
ζῆλος λοιπὸν παρίσταται ὡς ἡ θερμότης ἐκείνη,
ἥτις κυκλοφορεῖ καθ' ἕνα τὸ σῶμα, καὶ δι' ἧς
δυνάμεθα νὰ κρύνωμεν περὶ τοῦ βεθμοῦ τῆς
ζωῆς, τῆς ἐμφυχρότητος αὐτοῦ. Καὶ δύναται μὲν
νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ ψυχῇ ὡς ἐν τῷ σώματι ἐξέ-
γεσῇ τις νοσηρὰ, εἶδος τι πυρετοῦ, ἥτις ἀντι-
νὰ διατηρῇ ἐν καλῇ καταστάσει τὴν ζωὴν, συν-
τέμνει καὶ βαθυμῆδιν καταστρέφει αὐτήν. Ἀλλ'
ἐπίσης ἔχει χαλαρωθῇ καὶ ἐξασθενήσῃ, ὅπως
ὕταν ἐλαττωθῇ ἡ θερμότης τοῦ σώματος, ἐκλει-
πει κατὰ μικρὸν καὶ ἀπόλλυται ἡ ζωή.

Ὁ καλὸς οὗτος ζῆλος πρέπει νὰ ἐκδηλωθῇ
καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ ἡμετέρου χριστι-
ανικοῦ βίου. Ὅφειλμα νὰ ὦμεν ζηλωταὶ διὰ
τὴν σωτηρίαν καὶ ἡμῶν τῶν ἰδίων καὶ τῶν
λοιπῶν ἀδελφῶν μας. Ζηλωταὶ εἰς τὴν προ-
σευχὴν, εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου, εἰς
τὴν ταπεινὴν φρόνησιν τῶν ἱερῶν τάπων τῆς
λατρείας· ζηλωταὶ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐρ-

γῶν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας καὶ
πάντων τῶν χριστιανικῶν ἡμῶν καθηκόντων.
Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ προκειμένῃ εὐαγγελικῇ ῥή-
σει γίνεται λόγος ἰδίᾳ περὶ τοῦ ζήλου τοῦ οἴ-
κου τοῦ Θεοῦ, ὁ ἡμέτερος ζῆλος ἀντικείμενον
ἔχει τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Ἐκκλησία εἶνε ὁ οἶκος
τοῦ Θεοῦ, διότι ἐν αὐτῇ παρεκατέθεσε τὸν
θεσαυρὸν τῆς ἀληθείας του· ἐν αὐτῇ ἐκδηλοῦ-
ται τὸ μεγαλεῖον, ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ
Θεοῦ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ καὶ τῷ ἐνισχυμῷ τῶν
ψυχῶν· ἐν αὐτῇ ἀναβαίνει πρὸς οὐρανὸν ὡς
θυμίαμα ἡ προσευχὴ τῶν πιστῶν. Ἐν αὐτῇ τε-
λεῖται ἡ σωτηρία τῶν πιστῶν διὰ τοῦ κηρύγ-
ματος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς τελείσεως τῶν
μυστηρίων καὶ ἐν αὐτῇ καίεται νυκτὸς καὶ
ἡμέρας ἡ φλόξ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἔλεους. Τοῦ
θεοῦ τούτου οἴκου ἕκαστος τῶν πιστῶν ἀπο-
τελεῖ ἓνα λίθον, καὶ διὰ τῆς συναρμογῆς καὶ
τοῦ συνδέσμου τῶν καθ' ἕνα συγκατετίθει
τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τὸ τεθεμελιωμένον ἐπὶ τῶν
θεμελίων τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ἀρο-
γωνιαίου λίθου ὅπως αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ. Ὁ οἶκος οὗτος δομηθεὶς προάγει καὶ
αὐξάνει προώριστα δὲ νῦν ἐπεκταθῇ «ἐπὶ το-
σοῦτον, ὥστε νὰ περιλάβῃ ἐν ἐαυτῷ σύμπε-
σαν τὴν ἀνθρωπότητα συμφώνως τῇ ἐπαγγελ-
ίᾳ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ θεμελιωτοῦ. Ἀλλ' ἡ αὐ-
ξήσις καὶ προαγωγή δὲν γίνεται ἄνευ δυσχε-
ρειῶν καὶ ἀγώνων καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐσωτε-
ρικῶς πολεμεῖται ἡ ἐκκλησία· ἐξώθεν μὲν ἔχει
ἐχθροὺς ἰσχυροὺς, δολίους, ἀσθένεις· ἐξώθεν
ἔχει τὴν τῶν ἰδίων τέκνων ἀδιαφορίαν, νω-
θρότητα καὶ ἀποθάρρυνσιν. Τὸ μόνον λοιπὸν
ὕψλον, δι' οὗ δὲ δύνηθι καὶ ἐκείνους νὰ κατα-
βάλῃ καὶ ταῦτα νὰ ἀποτινάξῃ εἶνε ὁ ζῆλος,
ἡ διέγερσις δηλονότι καὶ θερμότης τῆς καρ-
δίας, τὸ θάρρος καὶ ἡ ἐνέργεια κατὰ πρῶτον
λόγον τῶν λειτουργῶν της καὶ κατὰ δεύτερον
πάντων τῶν δυναμένων διὰ τοῦ λόγου καὶ
τῶν ἔργων νὰ βοηθήσωσι.

Ἀλλ' ὁ ζῆλος εἶνε φλόξ, ἥτις, ὡς πᾶσα ἄλλη,
ἔχει ἀνάγκην τροφῆς. Ἄν ἀρκεῖ εἰς μίαν ἐν-
θερμον ἀφροσύνην νὰ λυπηται ἢ νὰ χαίρῃ δι'
ἐκείνο τὸ ἀντικείμενον, ὅπως ἀγαπᾷ. Ἡ πρα-
γματικὴ συμπαθία ἀπαιτεῖ θυσιᾶν! Ἐάν ἀγα-
πῶμεν θαρμῶς τὴν Ἐκκλησίαν πρέπει νὰ ἐρ-
γάζωμεθα, πρέπει νὰ θυσιάζωμεν ὑπὲρ αὐτῆς.
Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἐκείνο, ὅπως παρέχει τὴν
ζωὴν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο καθίδρυμα, εἶνε τὸ
Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· ἄνευ τῆς ἐκπαίδεξός τοῦτο
ἢ ἀπὸ μέρους ἡμῶν ἐνδεδεχέσθαι ἐνέργειαν
καὶ ὁ τελειότερος οργανισμὸς δὲν θὰ ἦσαν
ικανὰ νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν θὰ
ὁμοίως πρὸς νεκρὸν σῶμα. Ἀλλ' ἵνα ἐπενε-
ργήσῃ τὸ θεῖον Πνεῦμα ἀπαιτεῖται ἡ ἀπὸ μέ-
ρους τῶν πιστῶν ἀρετὴ θείων καὶ προθυ-
μία ἀπαιτεῖται ἐργασία ἄσκησις· ἀπαιτεῖται ἀγά-

καὶ θυσία. Ἡ ἐκκλησία εἶνε ἔργον, οὐτινος μετέχουσι πάντες οἱ πιστοί· οὐδὲς δὲ ὁ ἀγαπῶν τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ καταδικασθῇ εἰς ἀπραξίαν. Πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας ἄλλοι μὲν ὀφείλουσι νὰ κατασκευάζωσι τὸ ὑλικόν, ἄλλοι δὲ νὰ τοποθετῶσι καὶ προσαρμύζωσι τοῦτο καὶ ἄλλοι νὰ τὸ διακοσμήσωσι καὶ καλλύνωσι. Καὶ ὁ ἀσθενέστερος δύναται νὰ προσκομίσῃ τὸν ἑαυτοῦ λίθον. Ἄπαντες δ' ὁμοῦ ἐν ἑνὶ σώματι καὶ μιᾷ ψυχῇ πρέπει νὰ συνεργάζωμεθα μετὰ ζήλου καὶ θερμῆς ἀγάπης ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως καὶ κραταιώσεως τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, ὑπόδειγμα ἔχοντες Ἰησοῦ τοῦ μεγάλου ἱεροῦς ἄνδρος τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς Διαθήκης ἀπὸ τοῦ Μωυσέως μέχρι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡλιοῦ μέχρι τοῦ Χρυσόστομου, ὅστις λέγει «Ὁ μὴ ἀγαπῶν τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἀγαπᾷ αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν». Ὁ μὴ ἀγαπῶν τὴν Ἐκκλησίαν σημαίνει ὅτι ἀδιαφορεῖ ἢ δὲν ἐννοεῖ τὴν ἔξιν τῆς ἐλεύσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ τῆς μεγάλης θυσίας, ἣν προσήνεγκεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, οὐδ' αἰσθάνεται τὸν σύνδεσμον, ὅστις συνδέει στενύτατα, τὸν Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ μὴ ἀγαπῶν τὴν Ἐκκλησίαν εἶνε ἐπιλήσιμος τῶν μεγάλων εὐεργεσιῶν, ἃς προσήνεγκεν αὕτη εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς κατ' ἐκαστον καὶ εἰς ἕκαστον τὸ ἔθνος. Πόσον γλυκύ εἶνε νὰ κοπιᾷ τις διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ ὑποφέρει διὰ αὐτήν, νὰ μετέχῃ καὶ τῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἁγίων, τῶν κινδύνων καὶ τῶν θυσιῶν αὐτῆς!

Ἀλλὰ πόσοι ἐξ ἡμῶν τῶν κληρικῶν ἐπὶ εὐσεβείᾳ ὄντι ἐμαθόν, ἢ δὲν θέλουσι νὰ ἀγαπῶσι τὴν Ἐκκλησίαν! Οὗτοι εἶνε οἱ νοθηροὶ καὶ οἱ ἀδιόφοροι, οἱ οὐδὲν ἐνδιαφέρουσι δεικνύοντες δι' αὐτήν, καὶ τοιοῦτοι δυστυχῶς εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον κληρικοί. Θεὸ! οἱ μᾶλλον ἐνδιαφερόμενοι, ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπρεπε νὰ καίωνται ἐκ ζήλου καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, κοιμῶνται καὶ ἀδρανοῦσι· ἐ μ π λ ἐ κ ο ν τ α ι, οἱ εὐλογημένοι, εἰς τὰς κ ο ὐ β ί ο υ π ρ α γ μ α τ ε ῖ ας, καὶ ἀκολουθοῦσι καὶ αὐτοὶ τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος τῆς ἡγίας. Καὶ πῶς νὰ ὀρθοποδῇ ἡ Ἐκκλησία; πῶς νὰ ἐγείρῃ κεφαλὴν κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς; Ποῦ εἶνε οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀφρονέμενοι πᾶσαν μετωπίζουσι τὸν κόσμον ἐφωτισοῦντο ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας; Ποῦ οἱ γυναικοὶ ἐκεῖνοι στερηθῶνται, οἱ ἐνθερμοὶ προμαχοὶ τῆς πίστεως οἱ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν θυσιάζοντες ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς Ἐκκλησίας; Στερώσεις φοβερά τοιούτων ἀνδρῶν ἐπιμαρτυρεῖται, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος συμπαρόντος καὶ τοὺς πλείστους τῶν κληρικῶν μας. Οὐδὲς πλέον δικαιούται ἢ τολμᾷ

νὰ εἴπῃ «ὁ ζήλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με», τὸν ζήλον ἀντεκατέστησεν ἡ νοθηρότης, καὶ τὰς μερίμνας τῆς Ἐκκλησίας αἱ μερίμναι τοῦ ἐξωτερικοῦ βίου. Ὡς καὶ πάλιν ἡλθ, τὸ δὲ πνεῦμα τοῦ; Ἐν τοῖς λόγοις μόνον. Κατ' ἐκδοκὴν τὰ χεῖλη ψελλίζουσι τὴν πλήρη θερμότητος καὶ ἐνθουσιασμοῦ φῆσιν τοῦ Λαοῦ «Ὡς ἐρεπήτα τὰ σιγνώματά σου, Κύριε τῶν Δυνάμεων, ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς ἀβύσσους τοῦ Κυρίου! «ἀλλ' ἡ καρδίᾳ μένει κατὰ ἔλπιον, καὶ ὁ νοῦς τυρβάζει περὶ πολλὰ. Διεφθάρμεν τοῦ Κυρίου, ἔνα φωτισμὸν τὴν νοῦν καὶ θερμότην τὴν καρδίαν, ὅπως ἐξερχόμενοι τοῦ ληθάργου ἀγαπήσωμεν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐργασθώμεν τοσοῦτον ὑπὲρ αὐτῆς, ὥστε ἕκαστος ἡμῶν νὰ δύναται νὰ λέγῃ «ὁ ζήλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με».

Δ. Μαρτίνος.

ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΒΙΟΥ

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Ἀναπάλαστος» μέλλοντες ἐν τούτῳ ἡμῶν τῷ ἱστορικῷ ἔργῳ νὰ γράψωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ θρησκευτικοῦ τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν βίου, ἀρχόμεθα ἀπὸ τῶν ἱερῶν τόπων αὐτῶν.

§ 1 ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙΣ ΙΕΡΩΝ ΤΟΠΩΝ

Εὐθύς ἐν ἀρχῇ ἐπαίσθηται ἐρέμετο παρὰ τοῖς πρώτοις χριστιανοῖς ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκ τῶν ἐνόμων διασκευῆς ἱερῶν πρὸς σὺναξιν καὶ λατρείαν τοῦ Θεοῦ τόπων. Ἐκ τῆς εἰκῆς, ὅτι κατὰ τὰς πρώτας ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας δεκαετηρίδας ἡ νεαρὰ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις χριστιανῶν κοινότητα, μὴ πῶς τῶν ὁμοφυλίων Ἰουδαίων ἀποχωρισθεῖσα ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ θρησκευτικῷ βίῳ, ἐφοίτα, ὅπως καὶ πρότερον, εἰς τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερὸν καὶ ἐπιμελὲς ἐτήρει τὰς παρὰ τοῖς ὁμοεθνεῖσι ὁρισμένας τῆς προσευχῆς ὥρας (Λουκ. κδ'. 53. Πραξ. β' 46 καὶ γ'. 14). Ὡσαύτως οἱ ἀπόστολοι ἐκήρυσσον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐδίδασκον ἐν τῇ Στοῇ τοῦ Σιλομῶντος τῇ ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ ἱεροῦ κειμένη (Πραξ. γ'. 11, ε. 12). Καὶ ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων δὲ ἀλλοχόσε κορευόμενοι οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι κήρυκες, διηύθυνον πάντοτε τὰ βήματα τῶν πρώτων εἰς τὰς συναγωγὰς, ἕνα ἀπὸ τῶν ὁμοφυλίων συμπροσεύχονται καὶ ἀναγγελλίσονται αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας. Ἀλλὰ καί περ ταῦτα ἀληθῆ ὁμολογοῦντες, βέβαιον ὅμως καὶ καλῶς μεμετρημένον ἡρώμεθα καὶ τότε, ὅτι ἡδὴ κατὰ τοὺς παναρχαίους ἡμέρους τοῦ

Χριστιανισμοῦ χρόνους ὑπῆρχον καὶ τοιοῦτοι ἱεροὶ τόποι διασκευασμένοι, οἷς ἀποκλειστικῶς μόνον οἱ χριστιανοὶ ἐπεσκέπτοντο, ἔχοντες ἐν αὐτοῖς τὸ θυσιαστήριον, «ἐξ οὗ φαρμακὸν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες» (Ἐβρ. ιγ' 6)· Ἐνταῦθα, «κατ' οἶκον», ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀναγινώσκουμεν (β'. 46), ἐκλῶν συνερχόμενοι οἱ χριστιανοὶ τὸν πανάριον ἄρτον. Τί δὲ ἐστὶν οἶκος; Κατὰ τὴν σήμερον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐνισχυομένην καὶ κρατυρομένην γνώμην τῶν περὶ τοῦ πρώτου χριστιανισμοῦ ἀρχαιολογούντων οὐ νοητέος ἀδιακρίτως ὁ οἶκος καθόλου, ἀλλ' ὁ ἐν τῇ φαρμακῇ ἀρχιτεκτονικῇ κατ' ἐξοχὴν Οἶκος καλούμενος, ἡ αἰθουσα δηλαδὴ ἐκείνη, ἐνθα παναρχαίκα καὶ ἐσθράσιμα ἐτελοῦντο δεῖπνα. Ἐν ταῖς Ἰουδαϊκαῖς οἰκίαις, αἵτινες παρεμφερεῖς ὁμοιομοῦντο ταῖς αἰγυπτιακαῖς μᾶλλον καὶ περσικαῖς ἢ ταῖς φαρμακαῖς οἰκίαις, ὁ περὶ οὗ λόγος οἶκος ὁμοιομοῦντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕψος ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τῆς οἰκίας διαμερίσματι, τῷ ὑπερφῶνι δηλαδὴ. Πόσον δὲ εὐρύχωροι ἦσαν οἱ οἶκοι οὗτοι τεκμαιρόμεθα ἐν τῷ πλήθει τῶν πιστῶν τῶν ἐν αὐτοῖς συνερχομένων, περὶ οὗ πρβ. Πραξ. β'. 41—44, δ'. 4, Λουκ. κδ'. 33, Α'. Κορινθ. ιε'. 6 καὶ Πραξ. α'. 13—16. Ἀλλὰ τοιαύτως εὐρυχωροὺς αἰθούσας, ὅπου τοσοῦτον συνέροε πλήθος πιστῶν, δὲν ἠδύναντο οἱ τότε τέκτονες ἑλπεῖν πῶς νὰ κατασκευάσωσιν ἢ ἐπεδράζουσιν τὴν ὁροφήν ἐπὶ κινῶν κατὰ διαστήματα ἀνάλογα ἀλλήλων ἀπεχόντων. Δυνάμεθα ἄρα τοὺς εὐρυχωροτέρους τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἱεροὺς τοῦτους τόπους νὰ φαντασθώμεν ὡς οὗτοι πῶς ὁμοιομοῦντο αἰθούσας, αἵτινες διὰ κινῶν κατὰ σειρὰν παρεστειγμένων καὶ παραλλήλων διηροῦντο εἰς κύτη, καὶ ἐντεῦθεν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἀναγκάως συνετέλεσαν εἰς τὴν μέλλουσαν τῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς διαρρυθμίσιν καὶ διαμέρφωσιν. Οἱ τοιοῦτοι δὲ οἶκοι κατὰ τοὺς πρώτους ἡμέρους χρόνους δὲν ἦσαν κτήμα τῆς χριστιανικῆς κοινότητος ὡς ἡθικὸς προσώπου νοουμένης, ἀλλὰ πλουσίαις καὶ ἐπιφανέσι χριστιανοῖς ἀνήκοντες, παρεχόμενοι ὑπ' αὐτῶν πρὸς κοινὴν λατρείαν, ὡς μανθάνομεν ἐκ Ρωμ. ιγ' 5 καὶ ε. 23. Ἐντεῦθεν δὲ δηλοῦται ἔτι, ὅτι ἡ ἀλλοτρίωσις ἡ κοινότης ἐν ἐνὶ τῇ αὐτῇ συνήχετο ἢ, πολυάριθμοι οἶκοι, εἰς διάφορα τοιαῦτα μέρη (πρβ. καὶ πρκα. τοῦ μαρτυρ. Ἰουστίν. τοῦ φιλοσ. § 3.)

Ἀγνοοῦντες δὲ τοῦ β'. αἰῶνος φαίνεται, ὅτι ἐν αὐτῷ ἀνεγέρθησαν ἱδία καὶ αὐτοτελῆ πρὸς σὺναξιν τῶν πιστῶν καὶ λατρείαν τοῦ Θεοῦ οἰκονομίσματα, καὶ ἐν τῇ κυρίᾳ τῆς λέξεως σημασία (πρβ. Tertull de idolol c 7), οἵτινες ἐπληθύνθησαν κατὰ τὸν γ'. αἰῶνα, ὡς

τοῦτο. ἀποδείκνυται ἐκ τῶν χρονικῶν τῆς Ἑδέσσης παρ' Assemani (Bibl. orient. I. 387) καὶ ἀλλοχόθεν πολλαχόθεν. Ἐξαιρέτως δὲ μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξίν ἰδίαν καὶ αὐτοτελῶν χριστιανικῶν ναῶν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ β' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἡ ἱστορία τοῦ μεγάλου διοκλητιανείου διωγμοῦ· τὸ κατὰ τὸ ἔτος 303 ὑπὸ τοῦ διώκτου τῶν χριστιανῶν αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ ἐκδοθέν δι' ἀγγελίας ὥριζε τὴν κατεδάφισιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὕψους τὸν τρόπον τοῦτον ἤρξατο ὁ φοβερός ἐκεῖνος διωγμὸς ἐν Νικομηδείᾳ καὶ ἐντεῦθεν ἀπανταχόσε ἐξηπλώθη (πρβ. Lactant. de mort. persecut c. 12).

Πανσαμένους δὲ τοῦ διοκλητιανείου διωγμοῦ ἔγραψεν ὁ Εὐδῆβιος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορ. βιβλ. ι. 2 περὶ τῶν ἀνοικοδομωμένων τότε χριστιανικῶν ναῶν «μάλιστα δὲ ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ τὰς ἐλπίδας ἀνηρημένοις ἄλεκτος παρῇ ἐνφροσύνη καὶ τὰς ἐνθεος ἔπαυσιν ἐπὶνθαι χαρὰ, πάντα τόπον τὸν πρὸ μικροῦ ταῖς τῶν τυράννων δυσσεβείαις ἡρειπωμένον ὥσπερ ἐκ μακρῆς θανατηφόρου λύμης ἀναβιώσκοντα θεωμένους, νεῶς τε αὐτὰς εἰς ὕψος ἔπειρον... ἀπολαμβάνουσιν». Πρὸ πάντων τότε διεκρίθησαν ὁ αὐτοκράτωρ Μ. Κωνσταντῖνος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη ἐπὶ ἀνεγέρσει μεγαλοπρεπῶν ναῶν ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐν οἷς ἐξεῖχαν ὁ περιβόητος ἐπὶ τοῦ ἀγίου τάφου νεῶς τῆς Ἀναστάσεως, ἐν Βηθλέεμ καὶ ἐπὶ τοῦ ὕψους τῶν Ἑλαιῶν, ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀντιοχείᾳ καὶ Νικομηδείᾳ, ἐν Ἑλιουπόλει τῆς Φοινίκης καὶ ἀλλοχόθεν τοῦ κράτους. Ἐν τῇ Ἀύστῃ δὲ κατὰ τὸν ε. αἰῶνα ἐπιμελῶς καὶ δραστηρίως ἐσποῦδασαν ὑπὲρ ἀνιδρύσεως ἱερῶν ναῶν Παῦλινος ὁ Νώλης ἐπίσκοπος καὶ ὁ πρεσβύτερος Σουλπίκιος Σεβήρος. Τὰ δὲ κατὰ τὸν σ' αἰῶνα ἱερὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ οἰκοδομήματα τοσοῦτον ἦσαν πολυάριθμα καὶ περιφανῆ, ὥστε ὁ ἱστορικὸς αὐτοῦ Προκόπιος ὡρμήθη ἐντεῦθεν ἰδίαν νὰ δημοσιεύσῃ σύγγραμμα μέχρις ἡμῶν σωζόμενον ὑπὸ τὸν τίτλον «περὶ τῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων». Ὡς πᾶντα τὰ Ἰουστινιανέια ἀρχιτεκτονικὰ καλλιτεχνήματα διαπρέπει ἡ ἐκκλησία ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῆς βασιλείας, ἣν ἐνθους ὕμνησεν ἐν ποιήματι ὁ σύγχρονος Πεῦλος ὁ Ζηλευτιάρχος. Ἦδη Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας κατεβάλετο τὰ θεμέλια τοῦ μεγάλου τούτου τῆς Ἀγίας Σοφίας ναοῦ, ἐτελείωσε δὲ τὸ ἔργον τὸ 360 ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἦνωση μετὰ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης. Ὅτε δὲ κατεκρή ἐπὶ Ἀναστασίου, ἀνταποδομένην αὐτὸν διὰ τῶν περιμελῶν ἀρχιτεκτονικῶν Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου ὁ φιλόκαλος αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς τοσοῦτον μεγαλοπρεπῆ, ὥστε κατὰ τὰ ἐν ἔτει 562 τε

λασθέντα ἐγκαινία, θεώμενος τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἀνέκραξε, «Νεώκη-σά σε Σολομῶν». Πλὴν τῶν ἐκ θεμελίων ἀνεγει-ρομένων ἐκκλησιῶν οὐχὶ σπανίως οἱ χριστιανοὶ αὐτοκράτορες, οἷον ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ὁ Γρατιανὸς καὶ ἄλλοι, ἐφιέρουν μεγάλα καὶ περιφανῆ δημόσια οἰκοδομήματα, ὅπως χρησιμεύουσιν ὡς ἐκκλησίαι, ἰδίᾳ δὲ τὰς οὕτως καλουμένας βασιλικὰς στοὰς (στοὰ βασιλικαί, στοαί, basilicae), ἐνθα πρότερον δικαστικαὶ διεξήγοντο ὑποθέσεις, ἐμπορικαὶ ἐτελοῦντο πράξεις καὶ δημοτικὰ συνεκροτοῦντο συλλαλητήρια. Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ 8' αἰῶνος καὶ κατὰ τοὺς ἐφεξῆς χρόνους ἐκτὸς τῶν βασιλικῶν καὶ ναοὶ ἐθνικῶν μετεσκευάζοντο εἰς χριστιανικοὺς ναοὺς· οὕτως ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ ναὸς τῆς Τύχης (Τυχαῖον) μετεποιήθη εἰς μαρτύριον τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου, τὸ ἐν Ῥώμῃ Πάνθειον εἰς ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ. Ῥητέον ὅμως, ὅτι ἡ τῶν ἐθνικῶν ναῶν μετασχημάτισις εἰς ἐκκλησίας ἦν τι λίαν σπάνιον. Ἡ κυριώτερά δὲ αἰτία, δι' ἣν οὗτοι συνήθως ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς σύναξιν τῶν χριστιανῶν καὶ λατρείαν τοῦ Θεοῦ, εἶναι τὸ ταπεινὸν τοῦ ὕψους καὶ τὸ τῶν χώρου στενὸν καὶ ἀνεπίδεκτον διαρρέσεως εἰς μέρη τοιαῦτα, οἷα ἀπῆλθον αἱ τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἀνάγκαι· παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς, ὡς γνωστόν, ἐχρησίουσαν οἱ ναοὶ μόνον πρὸς τοποθέτησιν τῶν ἀγάλματων, τῶν εἰκότων, τῶν σκευῶν καὶ κατοικίαν τῶν ἱερέων, οὐχὶ δὲ καὶ συνάθροισιν τοῦ λαοῦ ἐνδον καὶ κοινῇ λατρείᾳ, ὡς τοῦτο γίνεται ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς.

Ἡ ἀρχαιοτάτη δὲ τῶν ἱερῶν χριστιανικῶν τόπων ὀνομασία ἦν ἐκκλησία. Βραδύτερον ἐβ-ρηθῆναι καὶ τὰ ὀνόματα Κυριακὴν, domini-um, προσευκτήριον, ναὸς, templum, ἔτι δὲ βασιλική, basilica. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὄνομα ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν βασιλικῶν, τῶν εἰς χριστιανικοὺς ναοὺς μετεσκευασμένων, εἴτι δὲ καὶ ἐπὶ τοιούτων ἐκκλησιῶν, αἵτινες κατὰ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ὁρμὸν τῶν βασιλικῶν ἐκείνων ὁμοδομήμεναι ἦσαν. Καὶ ἡ λέξις ἀνάκτορον, ἣτις ἀρχικῶς ἐσημεινε τὸν ναὸν τῶν Μουσικῶν, ἦν ἐνίοτε ἐν χρήσει πρὸς δήλωσιν τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ. Αἱ ἐκκλησίαι τέλος, αἱ ἐπὶ τῶν τάφων τῶν μαρτύρων οἰκοδομούμεναι, ἐκαλοῦντο Μαρτύρια (martyria, μαρτυρία) καὶ δὴ τὸ πρῶτον παρὰ τῶν ἐκκλησιασ-τιστικῶν γράφων Εὐσεβίου ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα τοῦτο.

§ 2. ΘΕΣΙΣ, ΣΧΗΜΑ, ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΜΕΡΗ, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ἢ ΠΑΡΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΝΑΩΝ.

Ἔθος ἦν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς οὕτω πως ὁ ἀνοικοδομῶσι τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, ὥστε τὸ μὲν θυσιαστήριον ἦν πρὸς ἀνατολὴν ἐστραμ-μένον, ἡ δὲ εἰσόδος πρὸς δυσμὰς τὴν θέαν

εἶχε. Περὶ τῆς τοιαύτης τῶν χριστιανικῶν ναῶν θέσεως πληροφоруόμεθα ἐκ τε τῶν ἀποστολι-κῶν διαταγῶν (βιβλ. β'. κεφ. 57) καὶ ἐκ τῶν ἀναφερομένων ἐξαίρεσεων, αἵτινες βεβαίως προὑποθέτουσι τὴν τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ὑπαρ-ξιν (πρβ. Σωκρατ. ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. Ε'. κεφ. 22).

Τὸ σχῆμα δὲ τῶν χριστιανικῶν ναῶν ἦν ποι-κίλον, στρογγύλον, ὀρθογώνιον, πολυέδρον, σταυ-ροειδὲς ἢ σταυροειδὲς, συνηθέστατον ὅμως τὸ τοῦ σχήματος τοῦτου ναὸν ἦσαν αἱ περὶ τοῦ εἰρηφαί ἀνωτέρου βασιλικαί, αἱ ἀγοραῖαι ἐκεί-ναι καὶ δικαστικαὶ τῶν ἐθνικῶν στοαί, ὧν τὸν ἀρχιτεκτονικὸν τύπον, μετεσχηματισμένον ὅμως συμφώνως πρὸς τὴν τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἀνάγκαν, ἀπεμιμοῦντο οἱ τὰς χριστι-ανικὰς βασιλικὰς καλεσθέντες.

Συστατικὰ δὲ τῶν χριστιαν. ναῶν μέρη ἀριθ-μοῦνται τὰ ἐπόμενα τρία 1) ὁ πρόναος, ἐκ τοῦ περιμήκου καὶ μὴ ἐδουλομένου σχήματος νάρ-θη (narthex) καλούμενος καὶ ἔχων συνήθως τρεῖς εἰσόδους· πρὸς τὰς εἰσόδους ταύτας ἵσταντο οἱ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τῶν μετενοούν-των, οἱ προσκλαίοντες· ἐνδον δὲ τοῦ νάρθηκος οἱ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τῶν κατηγουμένων, οἱ ἀκροώμενοι, καὶ οἱ ἐν τῇ δευτέρῃ τάξει τῶν μετανοούντων, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἀκροώμενοι ὠνομάζοντο. Ἀλλὰ καὶ μὴ χριστιανοὶ ἠδύναντο ἐν τῷ νάρθηκι καὶ περιμένοντες καὶ ἀκροῶνται τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς ἱερῆς λειτουργίας, ὡς περὶ λειτουργίαν τῶν κατηγουμένων ἐλέγετο. Πρὸ τοῦ νάρθηκος ἐξτείνετο ἡ πολλαχῶς καὶ ὡς κοιμητήριον χρησιμεύουσα ἀλλή ἢ τὸ αἶ-θριον (atrium, arca), ἐνθα ὑπῆρχε κρήνη (φράξ, φιάλη, capharna, nympheaeum), ὅπως νάπνουνται καὶ καθαιρόνται οἱ εἰς τὸ ἐν-δον ἔλθοντες ἐπιβιούντες πιστοί, τοῦθ' ὡς περὶ σύμ-βολον ἦν τῆς ἐσωτερικῆς νίψεως καὶ καθάρ-σεως τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς ἐμπαρτίας. 2) Ἐκ τοῦ προναοῦ ἢ νάρθηκος τρεῖς ἀμφί-θρονοι πόλαι, ὧν ἡ μέση πόλη ὠραιὰ ἢ βασι-λική καὶ πρώτη εἰσόδος ἐκαλεῖτο, εἰσῆγον εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας (ὁ ναὸς καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος) ἢ ναὸς, navis ecclesiae), τὸ μέ-ρος δηλαδὴ, ὅπου οἱ πιστοὶ συνήρχοντο καὶ ἐκ τῶν κατηγουμένων καὶ μετανοούντων οἱ ὑποκλίτοντες καὶ ἀνυψούμενοι. Ἐνταῦθα ἀνε-γινώσκετο ἡ ἁγία Γραφή, προσεφέρετο πρὸς μετάληψιν τὸ κυριακὸν δεῖπνον καὶ ἐγένετο ἐνίοτε τὸ κήρυγμα· διότι ἐνταῦθα ἐκείτο ὁ ἄμ-βων (pulpitum, ambo), ἐπ' οὗ ὅμως συνή-θως ἀνεγίνωσκον τῆς ἱερῆς γραφῆς εἰς ἐπή-κουον τῶν ἐκκλησιαζόντων οἱ ἀναγινώσκοντες, ὅθεν καὶ βῆμα τῶν ἀναγινώσκοντων ἐλέγετο, καὶ ἐφαλλον οἱ ψάλλται. Αἱ ἐν τῷ ναῷ δι' ἐκείτην τὴν φῶλον καὶ τὰς διαφύωντας ἡλικίας ἀρριμμένοι ἱερεῖς ἦσαν κεχωρισμένοι (πρβ. ἀποστ. διαταγ. β'. 57) καὶ μὲν

νεότεροι ἰδίᾳ καθεζέσθωσαν, ἐὰν ἡ τόπος, εἰ δὲ μὴ, στενέως οὐκ ὀρθοὶ οἱ δὲ τῇ ἡλικίᾳ ἤδη προβεβηκότες καθεζέσθωσαν ἐν τάξει, τὰ δὲ παιδία ἱστώτα προσλαμβάνεσθωσαν αὐτῶν οἱ πατέρες καὶ μητέρες· αἱ δὲ νεώτεραι πάλιν ἰδίᾳ, ἐὰν ἡ τόπος αἱ παρθένοι δὲ καὶ αἱ χήραι καὶ προσβύτιδες πρῶται· πικρῶν σιγητέ-ωσαν ἢ καθεζέσθωσαν). ἐν τῇσι ὅμως ἐκ-κλησίαις ἔμμενον αἱ γυναῖκες οὐχὶ ἐν τῷ ναῷ κάτω, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπερῷ, ἵτινα ἐπὶ τῆς βορείας καὶ τῆς μεσημβρινῆς τῶν κίωνων σειρὰς ἐπισκοποῦμενα ὁ πολὺς ἄνθρωπος, ὡς ἐν τῇ 78 νεαφῇ τοῦ Ἀφόντος ἀναγινώσκουμεν, κατηχούμενα καλεῖν ἔγνω. (πρβ. καὶ Π. Ῥομ-πότου, Λειτουργικ. σελ. 49). 3) ἡ ναὸς τῆς ἐκκλησίας ἢ ὁ εἰδικώτερον λεγόμενος ναὸς ἐχωρίζετο ἀπὸ τοῦ οὐῖου καλουμένου βήματος (τὸ ἱερον, ἁγίασμα, τὰ ἱδντα, ἱερατεῖον, sa- crarium, sanctuarium) διὰ τῶν τρεῖς θύ-ρας (ἕναι θύραι) ἐχουσῶν κυκλίδων (cun- celli) καὶ τοῦ καταπετάσματος (ἀμφίθρονα, velum). Τὸ μέρος τοῦτο προῶριστο ἀποκλει-στικῶς τοῖς κληρικοῖς, ἐν τῇ ἀνατολῇ δὲ ἐπὶ τινα χρόνον καὶ τοῖς βασιλεῦσι (πρβ. Σωζομ. ἐκκλ. ἱστορ. ζ'. 25 καὶ Θεοδορη. ἐκκλ. ἱστορ. ε'. 18). Τὸ ἱερον βῆμα, ὡς περὶ μίαν ἢ καὶ πλεί-ους βαθμίδας ὑψηλότερον ἐκείτο τοῦ κυρίως λεγόμενου ναοῦ, εἶχε συνήθως σχῆμα ἡμικυ-κλίου, ὅθεν καὶ ἐκαλεῖτο κόνιχη καὶ παρὰ Ἀ- τίνους κρησὶς ἢ absis, ἣτις δὲ μὲν μέχρι τοῦ κυρίως λεγόμενου ναοῦ παρεστίνετο, δὲ δὲ ἀπ' αὐτοῦ καὶ βαθυτέρου πρὸς ἀνα-τολὰς ἐξτείνετο ἐν ἐκκλησίαις ἐχούσαις τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Τὴν κόνιχην κόνιχα περιέ-θεον αἱ τῶν πρεσβυτέρων ἑδραὶ καὶ ὁ τοῦ ἐπισκόπου θρόνος, εἰς οὗ μὲσον ὄντα καὶ ὁ-ψηλότερον τῶν λοιπῶν ἔφερον συνήθως ἐνδε-κα βαθμίδες, ἐντεῦθεν δὲ οἱ τεχνικαὶ ἱεροὶ σύνθρονοι, θρόνοι πρῶτοι καὶ δευτεροί, θρό-νος καὶ συμπέλλια (subsellia). Μέχρι τοῦ 590, ὡς οὐ χρόνον οἱ σημερινοὶ ἄμβωνες ἤρξαντο εἰσαγόμενοι, τὸ κήρυγμα ἐγένετο ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἀπὸ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου, ὅστις περὶ τὸν 19'. αἰῶνα μετηνέχθη εἰς τὴν μεσημβρινὴν τοῦ ναοῦ πλευράν, ἵπου σήμε-ρον ἐδρίσκεται. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ ἁγίου βήματος ὕψοστο ἡ ἁγία τράπεζα (θυσιαστή-ριον, altare), ἣτις ἀπὸ τοῦ δ'. αἰῶνος συνή-θως ἐκ λίθου κατεσκευάζετο, ὅπως καὶ αἱ ἁ-γίαι τράπεζαι τῶν ἐν ταῖς κατακόμβαις ναῶ-σκων· δεξιόθεν τῆς ἁγίας τραπεζῆς ὑπῆρχε τὸ παρατρέπεζον (mensula, ἀνθ' οὗ ὀνόματος φέρεται καὶ τὸ ἔτερον πρόθεσις (oblutiona- rium, paratorium), ἀριστερῶθεν δὲ τὸ σκευ-οφυλάκιον ἢ τὸ διακονικὸν τοῦ βήματος.

Ἐπὶ τῆς πέριξ τῆς ἐκκλησίας αἰθρίας ἀλλῆς (περιβόλος), ἣτις ἢ περιτελισματικὴ ἢ στοαὶς

περιλαμβάνετο, ἐδρίσκοντο τὰ παρασκήματα ἢ παροικοδομήματα τοῦ ναοῦ, συγκοινωνούν-τα διὰ θυρῶν μετὰ τοῦ κυρίου οἰκοδομήμα-τος. Ἐκ τῶν παροικοδομημάτων τοῦ ναοῦ, οἷα π. χ. ὁ ἀσπαστικὸς οἶκος ἢ ἡ αἴθουσα τῆς ὑπο-δοχῆς (salutatorium) τὸ γασφυλάκιον, ἢ τα-μεῖον, τὰ πιστοφόρια ἢ τὰ κατοικητήρια τῶν ἐφημερευόντων Λευιτῶν, τὰ μέγα διακονικὰ ἢ τὸ φυλακτήριον τῶν ἱερῶν σκευῶν, ἐπισημό-τατον ἦν τὸ βαπτιστήριον (baptisterium), ὅπερ ὅμως ἐνίοτε ἐκτίετο καὶ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ ναοῦ θύρας, ὡς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σο-φίᾳ τῆς Κων/πόλεως. Τὸ βαπτιστήριον ἐν μεγά-λαις ἐκκλησίαις συνέκλειτο ἐκ προκυλίου οἴκου καὶ ἐσωτέρου οἴκου καὶ ἦν τοσοῦτον εὐρύχωρον, ὥστε συχνάκις ἐν αὐτῷ συνεκροτοῦντο καὶ σύνοδοι. Ἐν τῷ ἐσωτέρῳ οἴκῳ ἐδρίσκετο ἡ κυ-λυμβήθρα (piscina), εἰς ἣν κατήρχοντο οἱ βαπτιζόμενοι (τότε δὲ ἐβαπτίζοντο ἐν ἡλικίᾳ) διὰ βαθμίδων, ὅθεν καὶ ἡ παρὰ Κυρίλλῳ Ἱε-ροσολύμων φράσις, «ἀναβαίνειν ἀπὸ τῆς κο-λυμβήθρας τῶν ἱερῶν νεμάτων».

Πανήγυρις τέλος τῶν ἐγκαινίων ὠνομάζετο ἡ τῶν νεοπαγῶν ἐκκλησιῶν δι' ἱερῆς τελετῆς καθιέρωσις ἢ ἀφιέρωσις εἰς λατρείαν τοῦ Θεοῦ· ὡς περὶ μαρτυρίας περὶ τῶν ἐδιζομένων παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ἐγκαινίων τῶν ναῶν (dedicatio) ἐδρίσκομεν ἀπὸ τοῦ δ'. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς. Ἡ τῶν ἐγκαινίων ἐορτὴ ἐπανηγυρίζετο τοσοῦτον μεγαλοπρεπεστέρῃ καὶ γεραίροτέρῃ, καθόσον χάρις τῆς πανηγύρεως πλήρης ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν ὁμῶν ἐπισκόπων συνέλευσις ἐγένετο ἐπὶ τὸ αὐτό. Ὁ ναὸς, ὁ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταν-τίνου ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σατῆρος ἀνεγερ-θεὶς, καθιερώθη τῷ Θεῷ ὑπὸ πολυμελοῦς τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων συνόδου, ἣν ὁ αὐτο-κράτωρ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῷ 335 συν-εκάλεσε τὸ μὲν πρῶτον ἐν Τύρῳ καὶ κατόπιν ἐν Ἱεροσολύμοις, κατὰ ὁ Εὐδελβίος, ὁ Σω-κράτης καὶ ὁ Σωζομενὸς ἱστοροῦσι· περὶ τῶν γινόμενων δὲ κατὰ τὴν πανήγυριν τῶν ἐγκαι-νίων τάδε ἀναγινώσκουμεν παρ' Εὐσεβίου ἐν βίῳ Κωνσταντίνου δ' 45· «οἱ τοῦ Θεοῦ λειτουργοὶ εὐχαῖς ἔκαν καὶ διαλέξεσι τὴν ἐορτὴν κατε-κόσμουσαν· οἱ μὲν τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως τὴν εἰς τῶν ὅλων Σωτήρα δεξίαν ἀνυμνῶντες, τὰς τε περὶ τὸ μαρτύριον μεγαλοφυῆς διε-ξίοντες τῷ λόγῳ· οἱ δὲ ταῖς ἀπὸ τῶν θείων δογμάτων πανηγυρικαῖς θεολογικαῖς πανδαι-σίαν λογικῶν τροφῶν ταῖς πάντων παραδι-δόντες ἀκοαῖς· ἄλλοι δὲ ἐρμηνείας τῶν θείων ἀναγνώσμων ἐποιούντες, τὰς ἀπορρήτους ἀπυ-καλύπτουντες θεωρίας»· παρὰδειγμα πανηγυρι-κοῦ λόγου, ἐκφωνηθέντος πιθανῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Εὐσεβίου κατὰ τὰ ἐγκαινία τοῦ ἐν Τύρῳ ναοῦ, διεσώθη ἔκρηξ ἡμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ (περιβόλος), ἣτις ἢ περιτελισματικὴ ἢ στοαὶς

πέτειος ἡμέρα πολλαχού ἐπανηγυρίζετο λαμπρῶς καὶ δημοτελῶς. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐγκαταλείπειν τὰς ἐκκλησίας ἀνήκε μόνον τοῖς ἐπισκόποις, πρὸ τῶν ἐγκαταλείπων δὲ οὐδόλως ἐπετρέπετο ἢ τῶν νεοδημιτῶν νῶον χρῆσις πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

§ 3 Η ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΤΟΠΩΝ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΙΣ.

Ἐν πρώτοις ἐμμελῆς καὶ χαρίεις ἐπιγραφαί, ἐκ τῆς Ἀγ. Γραφῆς εἰλημμέναι ἢ ἐλευθέρας συντεθειμέναι, ἐκόσμου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χριστιανοῖς τὰ κοιμητήρια, τὰ βαπτιστήρια, τοὺς τοίχους, τὸ μέσπον καὶ τὸ θυσιαστήριον τῶν ἱερῶν νῶον. Οὕτω π. χ. ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς περιωνύμου Ἀγίας Σοφίας ἀνεγινώσκετο ἡ ἐπομένη ἐπιγραφή, ἣν διέσωσεν ἡμῖν ὁ Γ. Καδρηνὸς ἐν Ἰ. Συνοφ. Ιστορ. ἐκδ. Βενετ. σελ. 305. «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρωμεν οἱ δοῦλοί σου, Χριστέ, Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδόρα, ἃ εὐμενῶς προσδέξαι. Τὴν καὶ ἄλγε τοῦ Θεοῦ, ὃ σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ ὁρθοδόξῳ πίστει σου διατήρησον καὶ τὴν πολιτείαν, ἣν ἡμῖν ἐπίστευσας, εἰς τὴν ἰδίαν σου δόξαν αὐξήσον καὶ φύλαξον πρεσβείαις τῆς ἀγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας». Εἰς τὸν εὐφρατισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν συνετέλουν καὶ τὰ οὕτω παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καλούμενα μουσαϊκά (μουσουργικὰ ψηφίδες), ὃ εἶναι φωνητικὴ ἐφεύρεσις τελειοποιηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίᾳ τῶν Ρωμαίων. Οἱ χριστιανοὶ ἐποιοῦντο χρῆσιν τῶν μουσικῶν τούτων, τῶν συνενοῦντων τὴν ἰδιότητα τοῦ λαμπροῦ καὶ διαρκοῦς, πρὸς ἐξωράειν τῶν κυριότητων, τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν ἀψίδων τῶν νῶων ἀντίων. Ἐπὶ δὲ ἀνήμευσιν ἐνταῦθα αἱ ἐπὶ τῆς ἔσω στέγης γλυφαὶ φαντασματικῶν, αἱ ἔστιν ὅτε ὥσπερ τι μέγα πέλαιος, κατὰ τὴν ἱστορικὴν Εὐδόκιον εἰπεῖν, καθ' ὅλου τοῦ εὐκατηρίου οἴκου συνεχέει ταῖς πρὸς ἀλλήλας συμπλοκαῖς ἀνευφρονόμεναι, χρυσῶ τε διανγεί κεκαλυμμέναι. Ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸν λαμπρὸν διάκονον τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τοῦ θυσιαστηρίου ἐτεχνουργοῦντο καὶ τὰ κατὰ τὰς ἱερὰς τελετὰς χρησιμεύοντα σκεύη (σκεύη ἱερὰ, vasa sacra) βαρύτιμα καὶ μεγαλοπρεπῆ. Εἰς διάφορα δὲ τῆς ἐκκλησίας μέρη ὑπῆρχον λύχνου, οὐ μόνον τὴν νύκτα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέραν καίοντες.

Ὁ σταυρὸς ὡς τὸ σύμβολον τῆς σωτηρίας καὶ ἔξοχόν τινα τρόπον ἦτον ἐν χρήσει καὶ τιμῇ παρὰ τοῖς ἀρχαιοτάτοις χριστιανοῖς, οὕτως πανταχού ἐν τῷ κόσμῳ διέβλεπον τὸ ἱερὸν τοῦτο σχῆμα, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐκ τῆς Δ'. Ἀπολογ. (σελ. 82) τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος Ἰουστίνου, ἔνθα λέγει τῷδε· «κατανοήσατε πάντες τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ ἄνευ τοῦ σχήματος τοῦτου διοικεῖται ἢ κοινωνίαν ἔχειν δύναται θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται, ἢν μὴ τοῦτο

τὸ τρώπιον, ὃ καλεῖται ἱστόν, ἐν τῇ νηὶ σῶν μένῃ γῆ δὲ οὐκ ἁροῦται ἄνευ αὐτοῦ, σκαπανεῖς δὲ τὴν ἐργασίαν οὐ ποιοῦνται, οὐδὲ βανανσοφυοὶ ὁμοίως εἰμὴ διὰ τῶν τῶ σχῆμα τοῦτο ἐχόντων ἐργαλείων». Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ ἐκκλησία, ὅτε ἐδιώκετο, ἀπέφενεγεν, ἐν γένει τοῦλάχιστον, τὴν φανεράν καὶ ἀπροκάλυπτον τοῦ τιμίου σταυροῦ ἀπεικόνισιν, ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν βεβηλώται, οὔτινες ἔσκαπτον καὶ ἐχλεύαζον τὴν πρὸς τὸν σταυρὸν καὶ τὸν ἐσταυρωμένον ἐνδεικνυμένην παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τιμὴν καὶ προσκύνησιν. Τῆς τοιαύτης τῶν ἐθνικῶν ὕβρεως μαρτύριον εἶναι ὁ ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸ ἔτος 1856 ἐπὶ τοῦ Παλατίου ἐν τοῖς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μεγάρου ἐρειπίοις ἀνακαλυφθεὶς ἐπὶ τοῦ τοίχου σταυρὸς, ἔχων τὸ σχῆμα Τ, ἐφ' οὗ παρίσταται μορφὴ ἀνθρώπου φέροντος κεφαλὴν ὕψους ἀστερόθεν φαίνονταί τινες προσκυνοῦν, μεταξὺ δὲ τῶν δὴν τούτων παρωσιτάσεων καὶ ὅπ' αὐτῶν ἀνεγινώσκεται ἡ ἐπομένη ἐλληνικὴ ἐπιγραφή, εἰς τέσσαρας διηρημένη στίχους.

ΑΛΕ

ΧΑΜΕΝΟΣ

ΣΕΒΙΤΕ (ΔΙ)

ΘΕΩΝ.

Ὁ Ἀλεξάνδρος, ἦν, ὡς εὐλόγως ἐξηγοῦσιν οἱ ἀρχαιολογοῦντες, δοῦλος ἐν τοῖς ἀνακτόροις, πρεσβεῖον τὴν πίστιν τοῦ ἐσταυρωμένου τοῦτου, ἵνα ἐμπαίξῃ, ἐνεχέρηξεν ἐπὶ τοῦ τοίχου τῶν ὁμοδόχων τις τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος εἰκόνα, ἥτις ἐμφαίνει τὸ καὶ ἀλλοχόθεν γνωστὸν ἡμῖν φρόνημα τῶν ἐθνικῶν περὶ τῆς εἰς τὸν Ἰ. Χριστὸν πίστεως τῶν χριστιανῶν (πρὸς Tertull. Apolog. c. 16)· οὕτως ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν διωγμῶν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δ', ὅμως αἰῶνος, ὅτε ὁ χριστιανισμὸς ἤρκετο τὴν νίκην κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν θρόνον τῶν Καيسάρων, πανταχοῦ σταυροὶ πολῦτιμοι ἐκόσμου διάφορα τοῦ νῶου μέρη καὶ ἰδίᾳ τὸ θυσιαστήριον.

Καὶ περὶ τῶν ἱερῶν δὲ εἰκότων τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν, ὅτι δηλαδὴ ἐπαντῶσι καὶ τιμῶνται παρὰ τοῖς χριστιανοῖς εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς ἐσημείωσεν ὁ Μ. Βασίλειος ἐν τῇ 205 πρὸς τὸν Ἰουλιανὸν ἐπιστολῇ, ἀνέγων τὴν χρῆσιν καὶ τιμὴν τῶν ἱερῶν εἰκότων εἰς ἀποστόλικήν παράδοσιν. Ἐν τῇ καταστάσει ὅμως τῆς πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου χαλεπῆς καὶ ἀπηροῦς καταπίσεως καὶ ταπεινώσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ φειδωλοτέρη ἦν ὁπωσδήποτε ἡ τῶν ἱερῶν εἰκότων χρῆσις, διότι ἡ ἱερὰ γραφικὴ τότε ἐν κοινῇ μόνον καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιορισμοῦ ἠδύνατο ν' ἐξακοντῇ, καταφύγιον ἔχουσα ὁπωσοῦν ἀσφαλῆς τὰς κατακόμβας μάλιστα ἦτοι τὰ ὑπόγεια καὶ λαβυριν-

ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

Μάθημα πρῶτον.

Κυρία τις, ἀποθυήσκουσα ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, ἔστειλε δῶρον εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς ἐν ἀντίτυπον τῆς Κ. Διαθήκης, ὅπερ συνήθως μετεχειρίζετο, μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης.

Ἀδελφή μου, ἀγαπητή μου Αἰκατερίνη,

Σοὶ πέμπω βιβλίον, οὗ τὸ ἐξωτερικὸν μὲν δὲν εἶναι κεχρυσωμένον, ἀλλὰ τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως εἶναι ἀπείρως κρείττον τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν πολυτίμων λίθων. Εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰ. Χριστοῦ. Ἐὰν αὐτὸ ἀναγινώσκῃς ἐν πνεύματι ταπεινώσεως καὶ ὑπακοῆς, θὰ εὕρῃς τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν μόνην τοῦ ὁνόματος τούτου ἀξίαν, θὰ τύχῃς τῆς αἰωνίου ζωῆς, θὰ μάθῃς τὸ εὖ ζῆν καὶ τὴν εὐθανασίαν. Ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου θὰ θησαυρίσῃς πλοῦτον, ὃν οὐδεὶς δύναται νὰ κλέψῃ. Πλήρης ζήλου, ὡς ὁ Δαυὶδ, μελέτα τὸν ἄγιον τοῦτον νόμον καὶ ζήτει παρὰ Θεοῦ τὴν χάριν νὰ συμφωνῇ πρὸς αὐτὸν αἱ τοῦ βίου σου πράξεις. Βύθους ἀπὸ τοῦδε ἐτοιμάξου διὰ τὴν τελευταίαν σου ὥραν. Οἱ ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ἐπίσης ταχέως ὡς καὶ οἱ γέροντες καταλείπουσι τὸν κόσμον τοῦτον, ὅταν ὁ Θεὸς θέλῃ καὶ καλῇ. Μὴ κλαίῃς ἐπὶ τῷ θανάτῳ μου, ὃ ὑπεραγαπητὴ μου ἀδελφή. Χαίρε μᾶλλον σὺν ἐμοί, ὅτι μέλλω ἐκ τῆς φθορᾶς νὰ μεταβῶ εἰς τὴν ἀφθαρσίαν· διότι ἔχω τὴν βεβαίαν ἐλπίδα, ὅτι διὰ τῆς ἀπολαΐας τῆς ζωῆς ταύτης, τῆς μίαν μόνον στιγμὴν διαφκοῦσης, θὰ κερδίσω τὴν ζωὴν τὴν ἀτελεύτητον, ἐν ἣ διακῶς ποθῶ καὶ σὺ μίαν ἡμέραν μετ' ἐμοῦ νὰ εὐρεθῇς. Τοιοῦτατρόπως ἐλπίξουσα, εὐχομαι ἢ τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ νὰ σε διαφυλάττῃ καὶ ζῶσαι καὶ ἀποθυήσκουσαν ἐν τῷ φόβῳ αὐτοῦ, νὰ σε διαφυλάττῃ ἀκλονήτως καὶ στερεῶς ἐμμένουσας ἐν τῇ ἀκεραιότητι καὶ ἀγνότητι τοῦ χριστιανικοῦ βίου.

Χαίρε, ἀδελφή μου, καὶ πάλιν χαίρε· στήριξον τὴν πᾶσαν ἐλπίδα σου εἰς Ἐμεῖνον, ὅστις εἶναι ἡ ἰσχὺς ἡμῶν, τὸ στερέωμα ἡμῶν, ἡ καταφυγὴ καὶ ὁ ῥύστης ἡμῶν.

Μάθημα δεύτερον.

Ὁ περιώνυμος Ἀθηναῖος φιλόσοφος Πλάτων, ἀπελθὼν, ὅτε σύμπαν τὸ ἐλληνικὸν ἦτο πλήρες τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς Ὀλυμπίαν πρὸς

θώδῃ τῶν πρώτων χριστιανῶν κοιμητήριον, ἔτινα, ἐν Ρώμῃ ἰδίως πάμπολλα ὄντα, ἐχρησμένον ἐν ταύτῳ καὶ ὡς τόποι ἱερὰς συνάξεως καὶ θείας λατρίας. Αἰαιοῦνται δὲ τὰ ἐν ταῖς κατακόμβαις ἰδίως ἔργα τῆς ἀρχαιοτάτης τῶν χριστιανῶν ἱερᾶς γραφικῆς εὐκρινῶς Α') εἰς συμβολικὰς, Β') εἰς ἀλληγορικὰς, Γ') εἰς βιβλικὰς, Δ') εἰς ἐκκλησιαστικοῖς ιστορικὰς καὶ προσωπογραφικὰς, Ε') εἰς λειτουργικὰς παραστάσεις καὶ εἰκόνας, περὶ ὧν ἐρεξῆς ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος.

Φιλ. Η. Παπαδόπουλος.

ΨΗΦΙΑΣΤΩΝ

(ὑπὸ Θ. Ι. Κόττη)

Ὁ ἀνθρώπος γίνεταί φιλόργυρος, διότι τὸ χρέμα εἰς αὐτὸν φαίνεται ὅτι εἶνε τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν.

Ὁ φιλόργυρος εἶνε πάντοτε τεταραγμένος, πάντοτε ποταπὸς καὶ γηράσκει πρῶτος.

Ὁ κροθῦμος χορηγὸν διπλασιάζει τὴν ἐνέργειαν.

Ἐκεῖνος, ὅστις εἶνε περίεργος εἰς τὰς πράξεις τῶν ἄλλων, λησμονεῖ τὰς ἑαυτοῦ.

Μὴ ἐπιτρέπωμεν τῇ ὑπερηφανίᾳ νὰ θέτῃ ρίξας ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν.

Τὰ ἐλαττώματα συμφέρει νὰ περιστέλλωνται καὶ οὐχὶ νὰ συγχωρῶνται.

Πάντων τῶν κακῶν πρῶτον φάρμακον ἡ ἐγκράτεια.

Ὁ σώφρων βίος εἶνε ἡ ἐληθὲς μήτηρ τῆς ὕβρεως.

Ἡ εὐμεροῖα τῶν νέων ἐγκνέται εἰς τὴν καλὴν αὐτῶν ἀνατροφὴν.

Ἀγαθὸς πολίτης εἶνε μόνον ὁ ἐνάρετος ἀνὴρ.

θεωρίαν τῶν ἀγώνων, συνήκισσε μετὰ προσώπων ἀγνώστων, ὧν μετ' οὐ πολὺ ἐβλήνθη τὴν ἀγάπην διὰ τῶν εὐγενῶν τρόπων καὶ τοῦ προσήκουστος χαρακτήρος. Ἄν ἐβλήθη πρὸς αὐτοὺς οὔτε περὶ ἐπιστημῶν οὔτε περὶ ζητημάτων φιλοσοφικῶν μόνον εἶπεν, ὅτι ὀνομάζεται Πλάτων. Μετὰ τὴν τέλει τῶν ἀγώνων ὑπέστρεψαν ὅμοι εἰς Ἀθήνας, ὅπου ὁ φιλόσοφος ἐγκαρδίας ἐφιλοξένησε τοὺς συνοδοιπόρους. Τότε οὗτοι παρεκάλεσαν αὐτόν, λέγοντες· «ὁδήγησον ἡμᾶς, φίλε, εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἐνδόξου ἐκείνου φιλοσόφου, ὅστις ὀνομάζεται ὡς καὶ σὺ Πλάτων. Ἐγὼ εἰμι, ἀπήντησεν ὁ Πλάτων, μειδιῶν μετριοφρονῶς· Οἱ ἑλλοδακοί, ἀφ' οὗ μετ' ἐκπλήξεως ἔμαθον, ὅτι ἐν ἀγροίᾳ ἔσχον σύμπροσθεν τὸσον ὀνομαστὴν ἄνδρα τῆς Ἑλλάδος, ὁμολόγησαν, ὅτι πάντες οἱ περὶ τοῦ Πλάτωνος ἑταῖροι εἶναι καταδεέστεροι καὶ ὑπολείπονται τῆς ἀληθείας καὶ ὅτι ἡ τοῦ Πλάτωνος μετριοφροσύνη ἐξισούται τῇ ἀξίᾳ αὐτοῦ.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Φ. Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ).

Η "ΝΕΑ ΗΜΕΡΑ,"

ΠΕΡΙ ΤΗΣ "ΑΝΑΠΛΑΣΕΩΣ,"

Ἡ ἐν Τεργέστη ἐκδιδομένη ἐγκριτος αἴτη τοῦ Πανελληνίου ἐφημερίδος περιέχει ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 15 τοῦ ἄρτι λήξαντος μηνὸς τὰ ἐπόμενα, ἅπερ ἀναδημοσιεύομεν ἐνταῦθα, χάριτας ὁμολογοῦντες καὶ εὐχόμενοι σὺν τῷ χρόνῳ ὁ Σύλλογος ἡμῶν τελειότερον νὰ ἐκπληροῖ τὰς χρηστὰς ἐλπίδας τῆς ἀκαίφνου καὶ δυνάμου φιλοπαιδείας καὶ θεοσεβείας, αἵτινες ἐνέπνευσαν καὶ ἐμπνέουσι τὰς πολλὰς καὶ διαφόρους περὶ αὐτοῦ λίαν εὐμενεῖς κρισεις. ἐν τε τῇ ἡμεδαπῇ καὶ τῇ ἑλλοδαπῇ δημοσιογραφίᾳ.

«Ἐργάζομεν ἄλλοτε περὶ τοῦ ἐθνικοφελοῦς σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκει δι' ἀκαμάτου δραστηριότητος ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος «Ἀναπλάσεως» προσπαθῶν νὰ συνδυάσῃ ἐναρμονίως τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὰς τῆς Ἐπιστήμης, καὶ ν' ἀναξωρογονήσῃ κατ' Ἑλλησι τὰς μεγάλας ἐκείνας ἠθικὰς ἀρχάς, αἵτινες εἶναι τὸ θεμέλιον παντὸς ὑγιоῦς ἐθνικοῦ ὁργανισμοῦ. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ὁ Σύλ-

λογος ἐκδίδει 1) περιοδικόν, οὗ ἀρχισυντάκτης εἶναι ὁ διαπρεπὴς καὶ σεβάσμιος λόγιος κ. Ἰωάννης Σκαλισσοῦνης, συνεργάται δὲ πολυάριθμοι καὶ ἐλλογιμώτατοι κληρικοί, ιερόχαι καὶ καθηγηταί, 2) βιβλιοθήκην, ἣς ὁ πρῶτος τόμος ἐξέρχεται εἰς φῶς προσεχὲς περιέχων τὰς περισπουδαίους ψυχολογικὰς μελέτας τοῦ κ. Σκαλισσοῦνη. Πρὸς τοῦτοις ἴδρυσται μετ' οὗτο πρὸς συντήρησιν κηρύττων τοῦ θείου λόγου, ἔχει δὲ ὑπὸ μελέτην τὴν σύστασιν κυριακοῦ σχολείου, λειτουργήσουτος ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ προσεχὸς Οκτωβρίου. Τοιοῦτο ἴδρυμα, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, εἶναι ἄξιον τῆς συνδρομῆς πάντων τῶν ἑλλήνων, ὅσοι περὶ πολλοῦ ποιῶνται τὴν ἡθικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους.

ΔΩΡΕΑΙ

Δωρεὰ εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Συλλόγου τῆς «Ἀναπλάσεως» ὑπὸ τοῦ ἐν Βουδαπέστη ἀρχιμανδρίτου Γρηγ. Γόργου φφ. χρ. 10.

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

Πᾶσα τὸ περιοδικόν ἀφορῶσα ἐπιστολὴ καὶ διατριβὴ πέμπεται εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Συλλόγου ἐπ' ὀνόματι τοῦ προσηκουστος διευθυντοῦ αὐτοῦ ἱεροκήρυκος τῆς «Ἀναπλάσεως» Φιλ. Π. Παπαδοπούλου.

Αἱ ἐγγραφαὶ Συδρομητῶν ἐκάστου ἔτους γίνονται ἀπὸ τῆς 1 7|βρίου, ἢ τῆς 1 Φεβρουαρίου.

Ἀποδείξεις τοῦ λοιποῦ ἐκδίδονται μόνον μετὰ τὴν κληρωμὴν τῆς συνδρομῆς. Παρακαλοῦνται δὲ πάντες οἱ τῆς «Ἀναπλάσεως» συνδρομηταὶ ν' ἀποστέλλωσιν ἐγκαίρως τὸ ἀντίτιμον αὐτῆς ἢ ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ τῶν ἀνταποκριτῶν ἡμῶν, σημειοῦντες ἀκριβῶς τὰ ὀνόματα αὐτῶν, τὴν διαμονὴν καὶ τὸν χρόνον τῆς συνδρομῆς, ἢν ἐπλήρωσιν Ὁ Σύλλογος τῆς «Ἀναπλάσεως», θέλων ὁσημέραι νὰ προβαίνει εἰς ἔργα γεννηατέρα ἐπ' ἀγαθῇ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους, ἔχει ἀνάγκην τῆς φερεμῆς καὶ προθυμοῦ ὁποιαδήποτε τῶν μελῶν αὐτοῦ, περὶ ἧς εἶναι βέβαιος.

Τύποις Α. Κολαράκη καὶ Ν. Τριανταφύλλου

— Κέντρο τοῦ Δημοσχείου. —